

Mesnevî'nin Tanziminde Sultan Veled'in Rolü

The Role of Sultan Walad in The Arrangement of Masnavi

Yakup Şafak*

Öz

Büyük mutasavvıf Mevlâna Celâleddîn-i Rûmî'nin (ö.672/1273) *Mesnevî'si*, Fars dili, edebiyatı ve Türk kültürü açısından çok önemli bir eserdir. İslâm tasavvufunu en güzel şekilde anlatan eserlerden biridir. Bu değerli kitabın, uzun bir telif serüveni vardır. Fakat *Mesnevî*'nin yazılış süreciyle ilgili hemen yegâne kaynak olan ve Mevlâna'nın vefatından 80 yıl sonra kaleme alınan *Menâkıbü'l-ârifîn*'deki bilgiler, kanaatimizce konuyu aydınlatmaya yetmemektedir. Yaygın olarak bilinenler şöyle özetlenebilir: *Mesnevî*, Mevlâna'nın sadâkatli dervişi ve ilk halifesi Hüsâmeddin Çelebi'nin (ö.683/1284) ricası üzerine, müridlere yol göstermek amacıyla kaleme alınmıştır. Hayatının son döneminde pek de düzenli olmayan bir tarzda Mevlâna söylemiş, Hüsâmeddin Çelebi yazıya geçirmiş, sonra tashihleri yapılmış ve kendisine okunarak onayı alınmıştır. Halbuki çeşitli kaynaklardaki bulgular, *Mesnevî*'nin tanzimi ve redaksiyonu konusunda Sultan Veled'in (ö.712/1312) önemli rolü olduğuna işaret etmektedir. Bütün olumsuzluklara rağmen *Mesnevî*'nin Selçuklu dönemine ait birçok kıymetli yazması, hâlen ülkemizde bulunmaktadır. Bu çalışmada, mezkûr bilgi ve bulgular nakledilmiş, söz konusu nüshaların önemli bir kısmı incelenmiş; yazım süreci ve şekli, nüsha farklılıkları, ilâve beyitler, Hüsâmî-Veledî kayıtları gibi hususlar ele alınmış ve "Sultan Veled'in *Mesnevî*'nin tanzimindeki rolü" aydınlatılmaya çalışılmıştır.

Anabtar Kelimeler: Mevlâna, Sultan Veled, Hüsâmeddin Çelebi, Mesnevî, Mevlevîlik.

Abstract

The *Masnavi* of the great Sufi Mevlâna Jalâleddîn-i Rûmî (d.672/1273) is a very crucial work in terms of Persian language, literature and Turkish culture. It is one of the works that describes Islamic mysticism in the most beautiful way. This valuable book has a long compilation adventure. However, in our opinion, the information in *Menâkıbü'l-ârifîn*, which is almost the only source about the writing process of *Masnavi* and which was written 80 years after Mevlâna's passing, is not enough to enlighten the subject. What is commonly known can be summarised as follows: The *Masnavi* was written at the request of Çelebi Hüsâmeddin, Mevlâna's faithful dervish and first caliph, in order to guide the disciples. In the last period of his life, in a not very organised manner, Mevlâna recited, Çelebi Hüsâmeddin transcribed, then revised and read back to Mevlâna for his approval. However, the findings of various sources indicate that Sultan Walad played an important role in the compilation and revision of the *Masnavi*. Despite all the negativities, many valuable manuscripts of the *Masnavi* from the Seljuk period still exist in our country. In this study, the aforementioned information and findings have been conveyed, a significant number of these manuscripts have been analysed, and issues such as the writing process and form, copy differences,

* Doç. Dr., Kırıkkale Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi, Doğu Dilleri ve Edebiyatları Bölümü, Farsça Mütercim ve Tercümanlık Anabilim Dalı, yakapsafak@hotmail.com, ORCID: 0000-0001-6940-3893

additional couplets, Hüsâmî-Veledî records have been discussed and the subject has been tried to be clarified.

Keywords: *Mevlana, Sultan Walad, Hüsâmeddin Çelebi, Masnavi, Mevlevî Order.*

Büyük mutasavvıf, âlim ve şair Mevlâna Celâleddîn-i Rûmî'nin (ö.672/1273) en önemli eseri olan *Mesnevî* felsefi, ahlâki ve içtimâî konuların çeşitli hikâyeler etrafında işlendiği Farsça manzum bir şaheserdir. İslâm dünyasında tasavvuf düşüncesinin temel kaynaklardan biri olan bu kitap, içerdiği derin fikirler, orijinal tasvirler kadar edebî yönüyle de tanınmıştır.

Asırlarca büyük bir alâka gören ve bugün de önemini muhafaza eden *Mesnevî*'de fert ve toplumu ilgilendiren hemen her türlü konu yer almaktadır. Mevlâna, bu büyük eserinde dinî ve ahlâkî vazifelerden devlet yönetimine, iş hayatından sağlığa, alışverişten savaşlara, felsefe ve ilâhiyattan psikolojik ve sosyolojik analizlere, evrenin yaratılışından tabiat olaylarına kadar her çeşit konuyu en güzel yorumlarla, eşsiz benzetiş ve misallerle, en etkili ve ikna edici delillerle okuyucuya sunar; meseleleri son derece akıcı, sürükleyici, edebî bir üslûpla enine boyuna tahlil eder.

Defter diye anılan 6 ciltten ve binlerce beyitten oluşan *Mesnevî*, özellikle Anadolu'da yazılmaya başladığı zamanlardan itibaren kadın-erkek, yaşlı-genç her seviyeden insan tarafından okunmuş; mesnevîhanlarca gerek tarikat mensuplarına gerekse halka anlatılmış; birçok âlim ve mutasavvıf tarafından tercüme ve şerhedilmiş; kendisinden birçok seçmeler yapılmış, konulara göre tasnif edilmiş, lügatleri hazırlanmış; eserlere, fikirlere, sanat ve edebiyat ürünlerine ilham kaynağı olmuştur (Şafak, 2004: 24-29; 2021: 88-92).

Nitekim Mevlâna ve mevlevîlik mütehasşısı Abdülbaki Gölparlı (ö.1982) onun bu yönünü şu sözlerle anlatır: "*Mesnevî*, baştan başa bir kültür âlemidir. Dünya eserleri arasında bu kitabın mümtaz bir mevkii vardır; mistik eserlerle sûfiyâne şiirler arasındaysa bir benzeri yoktur" (İzbudak, 1991: I, Z).

Mevlâna'nın etkisi, elbette sadece Anadolu ile sınırlı kalmamış, İslâm coğrafyasının diğer yerlerinde, bilhassa İran ve Hindistan sahalarında O'nun etkisi büyük olmuş; pek çok âlim, mutasavvıf ve edip başta *Mesnevî* olmak üzere eserleriyle ilgilenmişler, onlara değerli şerhler yazmışlardır.

Mevlevîlikle ilgili en eski kaynakların verdiği bilgilere göre Mevlânâ'ya büyük bir saygı ve sevgiyle bağlı olan Çelebi Hüsâmeddin (ö.683/1284), bir zaman şeyhinden, sülûk âdâbını ve tasavvufî hakikatleri dervişlere telkin edebilecek bir eser vücuda getirmesini ve o vakte kadar yazılan gazellerin epeyce büyük bir yekûn tuttuğu için biraz da mesnevî cihetine rağbet etmesini rica etmiş; O da üzerinde *Mesnevî*'nin ilk 18 beytinin yazılı bulunduğu bir kağıdı sarığının arasından çıkararak kendisinin de bunu düşündüğünü söylemiş ve hayatının son döneminde, her fırsatta Mevlânâ söyleyip Hüsâmeddin Çelebi yazarak bu kıymetli eser vücuda gelmişti (Yazıcı, 1986: II, 155-161). *Mesnevî* yazımının başlangıç ve bitiş tarihleri kesin olarak bilinmemektedir. Sahîh Ahmed Dede'ye göre *Mesnevî* 659-667/1261-1269 yılları arasında yazılmıştır. Hüsâmeddin Çelebi'nin eşinin vefatı nedeniyle *Mesnevî*'nin yazımına iki yıl kadar ara verilmiş ve ikinci cilde -*Mesnevî*'de de ifade edildiği gibi- 15 Receb 662/13 Mayıs 1263 tarihinde başlanmıştır (İzbudak, 1991: I, A-B; Zorlu, 2003: 181-188).

Mesnevî'nin yazılı süreciyle ilgili bilgi veren kişilerden birisi de *Mesnevî* şârihi ve mütercimi Ahmed Avni Konuk (ö.1938)'tur. Yazar *Mesnevî-i Şerif Şerhi*'nde şöyle söylemektedir:

“Çelebi Hüsameddin hazretleri buyururlar ki Ben *Mesnevî*yi yazarken Cenâb-ı Mevlânâ hiçbir kitaba mürâcaat etmez idi; bir yerde oturmaz idi; ve eline kalem almaz idi. Medresede, İlgin Kaplıcalarında, Konya Hamamı'nda, Meram'da ve diğer yerlerde nerede hatırlarına geldiyse, orada söyler ve ben derhal zabt ederdim; hattâ yazmaya bile yetişemez idim. Ba'zan geceli gündüzlü birkaç günler söyler idi; ba'zan aylarca meşgul olmazlar idi. Bir zaman, iki sene fâsıla verdiler; bu müddet zarfında hiçbir şey söylemediler. Bir cildin hitâmında cehren kendilerine okur idim. Ba'zan tashihat yaparlar ve ba'zan yapmazlar idi.” (Eraydın & Tahralı, 2004: I, 32).

Eflâkî de benzeri bilgiler vermektedir (Yazıcı, 1980, II, 739-743; Ceyhan, 2004: 326); ancak buradaki detayın kaynağını, merhum Konuk maalesef belirtmemiştir.

Zikredilen kaynaklardaki ifadelerden anlaşıldığına göre *Mesnevî*, asıl yetkili ve sorumlu kişi olarak Hüsameddin Çelebi'nin nezâretinde defalarca tashih edilmiştir; yani tahminimize göre bölümler, başlıkların ilk şekilleri belirlenmiş; metin yazılırken eksik kalan veya tereddütlü olan yerler ikmal edilmiş; gerekli yerlerde takdim-tehir yapılmış; bazen ifadeler, daha iyisiyle değiştirilmiş ve nihayet düzeltilen metin, Mevlânâ'ya okunarak onayı alınmıştır (Gölpınarlı, 1989: I, XXXVI; Yazıcı, 1986: II, 742; Zorlu, 2003: 181-188).

Konuk'un naklettiği ifadeye göre Mevlâna, tashih işine fazla müdâhil olmamıştır. *Mesnevî*'nin en eski nüshalarından edindiğimiz kanaate göre, her defterin başında yer alan dibâcelerin de tahminimizce sonradan kaleme alınarak müellife okunduğunu belirtmeliyiz. Eflâkî'nin *Mesnevî*'nin yazımı konusunda verdiği malûmat sonraki araştırmacılar için de temel başvuru kaynağı olmuştur (Gölpınarlı, 1989: I, XXVI; İzbudak, 1991: I, A; Uzluk, 1986: 212-213; Vefâyi-Firûzbahş, 1393hş: 18).

Ancak Ahmed Eflâkî, maalesef *Mesnevî*'nin yazımı ve tanzimi hususunda Sultan Veled (ö.712/1312)'in konumundan ve rolünden bahsetmemektedir. Halbuki bazı araştırmacıların değindiği ve bizim de incelediğimiz pek çok *Mesnevî* nüshasından edindiğimiz kanaate göre Sultan Veled, ömrü boyunca bu konuyla ilgilenmiştir ve yazma nüshalardaki bazı kayıtlar da bunu teyid etmektedir (Şafak, 2018: 358). Nitekim Sahih Ahmed Dede, *Mesnevî*'nin telifi bittiğinde, Sultan Veled'in de kendisi için *Mesnevî*'yi, aynı nüshadan, baştan sona istinsah ettiğini; sonuncu hikâyenin niçin bitirilmediğini babasına sorup aldığı cevap üzerine “tetimme” kısmını yazdığını ve *Mesnevî*'nin sonuna eklediğini bildiriyor (Zorlu, 2003: 187-188).

Eflâkî'nin verdiği diğer bir malûmattan anlaşılıyor ki daha yazılma sürecinde bile kendisine görev verilmediği halde, kendi anlayış ve zevklerine göre, *Mesnevî*'yi tashih etmeye yeltenenler olmuştur. (Yazıcı, 1986: II, 742). Bu konuda, bilhassa eski Horasan lehçesi yerine batı lehçesini tercih eden İranlı ediplerin rol oynadığını rahatlıkla tahmin edebiliriz.

Nicholson'ın da *Mesnevî* neşrinin önsözünde belirttiği gibi Anadolu'da, bilhassa Selçuklu döneminde istinsah edilmiş *Mesnevî* nüshalarında çoğunlukla metne bağlılık, hatta

bazılarında harf be harf aynılık ve sadakat müşâhede edilirken; diğer ülkelerde, bilhassa eski İran ve Hindistan'da istinsah edilmiş nüshalarda, ciddi farklılıklar ve yekûnu binleri bulan ilave beyitler görülmektedir.

Bilindiği gibi aktif olarak 40 yaşına doğru şiir söylemekle meşgul olan Mevlâna, açıkça ve muhtelif vesilelerle ifade ettiği üzere, şairlik iddiasında değildir ve bu konuda kendisini, diğer şairler kadar edebî kurallara bağlı hissetmemektedir. Bununla birlikte Farsça yazılmış en büyük şaheserlerden biri sayılan *Mesnevî*'deki asıl başarı, şairin sade, samimi, coşkun üslûbunda; ifadesindeki zengin ve güçlü seste, derin fikirlerinde ve orijinal yorumlarındadır (Şafak, 2018: 360).

Arzettiğimiz sebeple Reynold Nicholson (ö.1945), Fuad Köprülü (ö.1966), Ahmed Ateş (ö.1966) gibi ilim adamlarının da belirttiği gibi, Mevlâna'nın şiirlerinde vezin, kafiye, dil ve fesahat kaideleri bakımından aksaklıklar vardır (Ateş, 1968: 113; Köprülü, 1981: 227-228; Nicholson, 1925: I, 8 İnt.; Yıldız, 2008: 255). Ahmed Avni Konuk, Nicholson'ın bu husustaki görüşünü reddeder (Şafak, 2003: 94-95). Abdülhuseyn Zerrinkûb (ö.1999), *Sırr-ı Ney* adlı eserinde konuyu geniş bir şekilde ele alır. Ona göre Mevlâna'nın dili bazen pürüzlüdür. *Mesnevî*'deki nazmı eski şairler üslûbunda, bazen âlimâne bazen âmiyâne tarzdadır. Şairin, yoğun ve baskın duygularını ne şekilde olursa olsun aktarma isteği, söz konusu kaide ve prensipleri bazen göz ardı etmesine yol açmaktadır” (Zerrinkûb, 1381hş: 171-228). Abdülkerim Suruş da Mevlâna'nın içinde bulunduğu yüksek manevî atmosferden dolayı, *Mesnevî*'nin tashih ve ikmâl işiyle fazla ilgili olmadığını kanaatindedir (Suruş, 1380hş: 36-37). Muhammed Ali Muvahhid, *Mesnevî* neşrine yazdığı geniş mukaddimede, Mevlâna'nın çocukluk ve ilk gençlik çağının göç halinde, yollarda geçtiğini, değişik dil, lehçe ve kültürlerin etkisi altında yaşadığını, onun için bu farklılıkların diline yansadığını söylemekte; eserindeki bu tür lafızların, genellikle iyi niyetli kişiler tarafından tashih edildiğini dile getirmektedir (Muvahhid, 1371hş: I, 109-112). Bediüzzamân Furûzânfer (ö.1970) ve Abdülbaki Gölpınarlı ise sorunun varlığına dolaylı olarak işaret etmektedirler (İzbudak, 1991: I, D; Uzluk, 1986: 219-221).

Divân-ı Kebîr'e ve *Mesnevî*'ye muhtelif memleketlerde, farklı kişiler tarafından ilâve edilmiş olan keyfi yahut maksatlı şiirler ve beyitler, hatta yedinci cilt *Mesnevî* bir yana (Gölpınarlı, 1983: 143; Gölpınarlı, 1985: 269-270; İzbudak, 1991: I, B-C; Şimşekler, 2022: 55), kanaatimizce *Mesnevî*'nin başta Sultan Veled olmak üzere, özellikle Mevlvî yetkililer tarafından redakte edilmesindeki asıl neden budur. Nitekim, bilhassa Selçuklu dönemine ait eski nüshalar incelenip birbirleriyle mukayese edildiğinde göze çarpan en önemli husus, metin üzerinde sürekli iyileştirme çabalarıdır.

Doğal olarak bu düzeltmelere imlâ, ses ve mânâ bakımından yapılan iyileştirme ve yenileştirmeler de eklenmiştir. Kezâ *Mesnevî* dersleri yapıldıkça, dinleyicilerin işitme durumu da göz önüne alınmış olmalıdır.

Bu hususta gerek R. Nicholson (ö.1945), gerek M. Muvahhid (d.1923) kendi çalışmalarının giriş kısmında bazı örnekler vermişlerse de (Nicholson, 1925: I, 8-11 İnt.; Yıldız, 2008: 255-257; Muvahhid, 1371hş: I, 150-153) özellikle yapılan iyileştirmeleri göstermek üzere, birinci defterden karşılaştırmalı birkaç örnek daha vermek uygun olacaktır. Örneklerin hazırlanmasında mezkûr neşirlerden yararlanılmış, onlarda bulunmayan yazmaların ise mikrofilmleri üzerinden bu sınırlı çalışma gerçekleştirilmiştir.

Ana hatlarıyla şunu söylemeliyiz ki verdiğimiz örneklerden ilk gruptakiler, Hüsameddin Çelebi tarzına yakın, tabir câize Hüsâmî olan (yani aşağıda değineceğimiz üzere “Bişnev in ney” diye başlayan, Nicholson'ın dipnotlarda gösterdiği ilâve beyitleri taşımayan, sonunda tetimmesi bulunmayan) nüshalarda görülmektedir. Krş. (Duru, 1952: 50) İkinci gruptakiler ise Veledî olan, yani Sultan Veled ilâvelerini taşıyan ve tercihlerini gösteren nüshalarda yer almaktadır. Karşılaştırılan mısraların hangisinin daha eski, hangisinin daha yeni olduğuna, arz ettiğimiz gerekçeler göz önüne alınarak kendi tahminimize ve nüshaların gruplaşmasına göre karar verilmiştir. Birkaç yerde hangi ibârenin daha eski, hangisinin daha yeni olduğu hususunda tereddüt yaşanmıştır.

Mesnevî yazmalarında metin kenarlarındaki notlar, ekseriyetle sonradan yazılmış olduğundan ve kime ait olduğu bilinmediğinden dikkate alınmamıştır. Beyit ve mısra numaraları, (1/1, 1/2 şeklinde) Nicholson neşrine göre verilmiştir. Örnekler *Mesnevî* birinci defterin giriş kısmından ve baştaki konulardan seçilmiş; beyitlerin hangi başlığa ait oldukları, mezkûr neşre göre belirtilmiştir. Çalışmamızda, kolaylık olması için Nicholson neşrindeki kısaltma harfleri aynen kullanılmış (A=718 tarihli, B=744, Bul.=1268 matbû, C=VII-VIII. yy., G=677, H=687, K=768, L=843, N=680); onda olmayan, mikrofilmler üzerinden incelediğimiz 4 nüshanın ise kütüphane kayıt numaraları (259=725 tarihli, 1177=723; 1311: 695; 2648= VII-VIII. yy.) kısaltma olarak sunulmuştur.

Nicholson, büyük emek vererek, dikkat ve yetkinlikle neşre hazırladığı *Mesnevî* metninin birinci defterinde önce 5 (A, B, Bul., C, L) nüsha kullanmış; daha sonra bunlara 4 nüsha (G, H, K, N) daha eklemiştir. Ondan neredeyse bir asır sonra, Muhammed Ali Muvahhid Bey, oldukça ilerlemiş yaşına rağmen büyük bir âlicenaplıkla, son yıllarda hazırlama şansına eriştiği *Mesnevî* neşrinin birinci defterinde bu nüshalardan G, H, K, N ve çalışmamızda kullandığımız 695 tarihli, 1311 nolu yazmayı kullanmış ve onları farklı sembollerle göstermiştir. Söz konusu nüshaların künyeleri şöyledir:

A=Mevlâna Celâleddîn-i Rûmî, *Mesnevî*, British Museum, Or.5602. (H.718 tarihli, Nicholson neşrinde A.)

B=Mevlâna Celâleddîn-i Rûmî, *Mesnevî*, Munich Aumer, nu.35. (H.744 tarihli, Nicholson neşrinde B.)

Bul.=*Mesnevî* (1268). Mevlâna Celâleddîn-i Rûmî, *Mesnevî-i Ma'nevî*, I-III, Bulak (Matbaası), Mısır, h.1268. (Nicholson neşrinde Bul.)

C=*Mesnevî* (6438). Mevlâna Celâleddîn-i Rûmî, *Mesnevî*, British Museum, Or.6438. (H.VII-VIII.yy., Nicholson neşrinde C.)¹

G=*Mesnevî* (51). Mevlâna Celâleddîn-i Rûmî, *Mesnevî*, Konya Mevlâna Müzesi, no:51. (H.677 tarihli, Nicholson neşrinde G; Muvahhid neşrinde Elif.)

H=*Mesnevî* (1193). Mevlâna Celâleddîn-i Rûmî, *Mesnevî*, Konya Mevlâna Müzesi

¹ Karşılaştığımız kısımda C nüshasında 1-18, 87-120. beyitlerin bulunmadığını hatırlatmalıyız. Nicholson'ın ilk 5 nüsha içinde“orijinaline en yakın”ve “A’dan sonra en güvenilir” (Nicholson, 1925: I, 11 İnt.; Yıldız, 2008: 257) nüsha diye nitelendirdiği bu yazmada, onun beyanına göre bazı eksik kısımlar ve karışıklıklar vardır. Bizce de çok değerli olan bu nüshayı, her nedense sayın Muvahhid, çalışmasına almamıştır.

Müzelik Eserler, yz.no:1193. (H.687 tarihli, Nicholson neşrinde H; Muvahhid neşrinde Kaf-vav.)

K=*Mesnevî* (9166). Mevlâna Celâleddîn-i Rûmî, *Mesnevî*, Kahire Hidiv Ktp., yz.no: 9166. (H.768 tarihli, Nicholson neşrinde K.; Muvahhid neşrinde Kaf-elif.)

L=Mevlâna Celâleddîn-i Rûmî, *Mesnevî*, Nicholson Şahsî Ktp., Numarasız. (H.843 tarihli, Nicholson neşrinde L.)

N=Mevlâna Celâleddîn-i Rûmî, *Mesnevî*, Süleymaniye Ktp., Nâfız Paşa, yz.no: 670. (H.680 tarihli, Nicholson neşrinde N; Muvahhid neşrinde Nun.)

Nicholson, *Mesnevî* metnini hazırlarken İsmâil-i Ankaravî (ö.1041/1631) şerhinden çokça istifade etmiş; fakat onun metnini karşılaştırmaya dahil etmemiş, onu, açıklamalar kısmında F kısaltmasıyla göstermiştir. (Ankaravî, 1251; Nicholson, 1925: I, 16-17; Yıldız, 2008: 261-262).

Tarafımızdan karşılaştırmaya ilâve edilen nüshalar şunlardır:

259=*Mesnevî* (259). Mevlâna Celâleddîn-i Rûmî, *Mesnevî*, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Ktp., Mustafa Con A, yz.no: 259. (İstinsah tarihi: H.725.)

1177=*Mesnevî* (1177). Mevlâna Celâleddîn-i Rûmî, *Mesnevî*, Konya Mevlâna Müzesi Müzelik Eserler, yz.no:1177. (İstinsah tarihi: H.723.)

1311=*Mesnevî* (1311). Mevlâna Celâleddîn-i Rûmî, *Mesnevî*, Süleymaniye Ktp. Murad Molla, yz.no: 1311. (İstinsah tarihi: H.695. Muvahhid neşrinde Mim).

2648=*Mesnevî* (2648). Mevlâna Celâleddîn-i Rûmî, *Mesnevî*, Manisa İl Halk Ktp., yz.no: 2648. (İstinsah tarihi: H.VII-VIII. yy.)

Bizim bu karşılaştırmaya dahil ettiğimiz ve kısaltmalarını kütüphane numaralarıyla gösterdiğimiz nüshalar, Selçuklu döneminde Sultan Veled'e yakınlığı ve bağlılığı olan kimseler tarafından istinsah edilmiş olan üç nüsha ile eskiliği ve önemine binâen aldığımız Manisa İl Halk Kütüphanesi'ndeki 2648 nolu Selçuklu yazmasıdır.

Bahse konu şahıslar, h.695 tarihli nüshanın müstensihî olup Sultan Veled'in bacanağı olduğu tahmin edilen "Nizâmeddin el-Mevlevî el-Veledî el-Ârifî" ile h.723 ve h.725 tarihli nüshaların müstensihî, Sultan Veled'in azatlı kölesi "Osman b. Abdullah"tır. Mevlâna ve Sultan Veled'in eserlerini istinsah eden kişiler arasında, bu zatların önemli bir yere sahip oldukları anlaşılmaktadır (İzbudak, 1991: I, N; Özmen, 2019: 74-75).

Bu dört nüshayı seçme gayemiz, *Mesnevî* metinlerinde iyileştirmelerin ne şekilde cereyan ettiğini anlama ve Sultan Veled'in tercihlerini daha iyi takip etme arzusudur. Hicrî 677 tarihli G nüshasının müstensihî, "Muhammed b. Abdullah el-Veledî el-Konevî" de Sultan Veled'in bağlılarından ve çok değerli hattatlardan biridir. Ancak mezkûr yazmanın ketebe kaydından da anlaşılacağı üzere, kanaatimizce Mevlâna Müzesinde 51 no ile kayıtlı bu nüsha, Çelebi Hüsâmeddin ve Sultan Veled tarafından müştereken hazırlanan veya üzerinde anlaşmaya varılan bir metni ihtiva etmektedir ve Hüsâmî tarzı yansıtan en önemli yazmalardan biridir (Karaismailoğlu, 2012: I, 36-38). Nicholson neşri gibi bu nüsha da çok önemsenmiş, Türkiye ve İran'da tıpkıbasım ve matbaa harfleriyle birkaç kez basılmış ve tercüme edilmiştir (Karaismailoğlu & Okumuş & Coşguner, 2013: 3)

Mesnevî metinlerindeki değişiklikler için örnekler:

1/1 (سر آغاز) (G, H, K, N, 1177, 1311) iken (سر آغاز) (A, Bul., L) olmuştur. B'de daha sonra (259, 2648) بشنو از نی چون شکایت می‌کند ve (سر آغاز) (A, Bul., L) olmuştur. B'de بشنو این نی چون حکایت می‌کند (B, G, H, K, N, 259, 1177, 1311, 2648) iken (سر آغاز) (A, Bul., L) olmuştur.

2/2 (سر آغاز) (A, B, Bul., C, H, L, N, 2648) iken (سر آغاز) (G, K, 259, 1177, 1311) yapılmıştır.²

34/1 (سر آغاز) (A, H, K) iken (سر آغاز) (Bul., C, G, N, 259, 1177, 1311, 2648) olmuştur. A'da آینه جانست , B ve L'de آینه دانی şeklindedir.

38/2 (حکایت عاشق شدن) (A, B, Bul., C, L, H, K, 2648) iken (G, N, 259, 1177, 1311) olmuştur.

41/1 (حکایت عاشق شدن) (A, B, Bul., L, 2648) iken (C, G, H, K, N, 259, 1177, 1311) yapılmıştır.

50/1 (حکایت عاشق شدن) (C, 2648) iken (A, B, Bul., G, H, K, L, N, 259, 1177, 1311) yapılmıştır.

53/1-2 (حکایت عاشق شدن) (C, 2648) iken (A, B, Bul., G, H, K, L, N, 259, 1177, 1311) olmuştur.

64/1 (ظاهر شدن) (A, G, H, K, N) iken (B, Bul., C, L, 259, 1177, 1311, 2648) yapılmıştır.

73/1 (ظاهر شدن) (A, C, G, H, 2648) iken (B, Bul., K, L, N, 259, 1177, 1311) olmuştur. N'de (A, C, G, H, 2648) iken (B, Bul., K, L, N, 259, 1177, 1311) olmuştur. N'de (A, C, G, H, 2648) iken (B, Bul., K, L, N, 259, 1177, 1311) olmuştur.

74/1 (ظاهر شدن) (A, B, C, G, H, K) iken (Bul., L, N, 259, 1177, 1311, 2648) yapılmıştır.

80/2 (از خداوند) (A, B, Bul., C, H, K, L, N, 2648), iken (G, 259, 1177, 1311) olmuştur.³

82/1 (از خداوند) (A, B, Bul., H, K, N, 259, 1177, 1311) yapılmıştır. G nüshasında, (A, B, Bul., H, K, N, 259, 1177, 1311) yapılmıştır. G nüshasında, (A, B, Bul., H, K, N, 259, 1177, 1311) yapılmıştır.

90/1 (از خداوند) (A, B., Bul., G, L, N, 259, 1177, 1311) olmuştur. 2648 nolu yazmada (H, K) iken (A, B., Bul., G, L, N, 259, 1177, 1311) olmuştur. 2648 nolu yazmada (H, K) iken (A, B., Bul., G, L, N, 259, 1177, 1311) olmuştur.

2 22/2, 38/2 ve 41/1 nolu mısralarda hangi şeklin eski, hangisinin yeni olduğu konusunda tereddüt hasıl olmuştur.

3 "Bî-şîrâ vu bey' u bî-goft u şenîd" mısraı h.774 tarihli, 171 nolu Hâlet Efendi nüshasında, yp.6b'nin kenarına yazılmış ve sonuna "Veledîyye" kaydı konulmuştur (Kırlangıç-Örs, 2015: 6b); mısra, aynı şekilde Mesnevî 105: 4a ve 5547: 2a'da "(Nüsha-i) Veled" notuyla kenara yazılmıştır.

96/1 (ملاقات پادشاه) گفت ای هدیه حق و دفع حرج (A, B, Bul., H, K, L, 2648) iken ج گفت ای نور حق و دفع حرج (G, N, 259, 1177, 1311) yapılmıştır.

119/1 (بردن پادشاه) شمس جان باقیست او را امس نیست (A, B, Bul., H, K) iken شمس جان باقی کش امس نیست (G, L, N, 259, 1177, 1311, 2648) yapılmıştır. Bul.'da ibare , B nüshasında باقیست کو را که او را باقی şeklinde dir.

Bu değişikliklerin bir kısmının müellif hayatta iken yapıldığı düşünülebilir. Ancak kanaatimizce çoğunluk için aynı şeyi söyleyemeyiz. Yapılan değişiklikler açısından bu örnekler bakıldığında, G nüshasının, C, H, N, 2648 gibi eski tarz nüshalardan, biraz daha Veleddi nüshalara yaklaştığı müşâhede edilmektedir. Şunu da hatırlatmalıyız ki bazı nüshalarda, burada verilen şekillerden başka varyantlar da görülmektedir.

Söz konusu değişiklikler, bütün vechesiyle gerek başlıkların ihdâsı ve yerlerinin tayini, gerekse ibârelerin tanzîmi konusunda da müşâhede edilmektedir. Hüseyin Muhammedzâde Sadık de bu hususta şu kanaati belirtmektedir: “(Sultan Veled), Mevlâna'nın *Mesnevî*'sini baştan sona kadar gözden geçirmiş, bugünkü ifadeyle redakte etmiştir. *Mesnevî* hikâyelerinin başlarındaki mensur ibâreleri, onun *İbtidâ-nâme*'sindeki başlıklarla karşılaştırdığımızda bizde uyanan intiba şudur ki *Mesnevî*'deki bütün mensur metinler, Sultan Veled tarafından yazılmış veya redakte edilmiştir.” (Sadık, 1395 hş: 61).

Genel olarak *Mesnevî* nüshalarına baktığımızda edindiğimiz kanaat şudur: Yaklaşık 7 asır içinde Hüsâmeddin Çelebi kolundan gelen nüshalar daha azdır gerek serhlerde gerek müstakil yazmalarda ekseriyetle tashih ve ikmâl edilmiş olan nüshalar tercih edilmiştir.

Nicholson'ın açıkladığı ve daha önce değindiğimiz üzere bu değişiklikler, vezin ve kafiye aksaklığı gibi anlaşılabilir sebeplere dayanmaktadır. O, bu değişiklikleri müstensihlere isnat etmekte ve metni daha pürüzlü olan nüshaların, orijinale daha yakın nüshalar olduğunu belirtmekte; “Birçok yerde *Mesnevî* metni, ilk müstensihler tarafından keyfi değil belli bir amaçla ve belirli bir tarzda değiştirilmiştir.” demektedir (Nicholson, 1925: I, 11-12; Yıldız, 2008: 256-257). Nicholson'ın konuyla ilgili diğer bir yorumu şöyledir: “Altı defter halindeki *Mesnevî*, on iki yıl zarfında, Hüsâmeddin'e tertip ettirilip yazdırılmıştır. Bunların ilk nüshaları, toplu bir halde şiirin süslenmesine ve düzeltilmesine fırsat veren bir metindir. Ne zaman, nasıl ve hangi kişiler tarafından düzeltildiği bir soru olarak kalmaktadır” (Nicholson, 1929: III, XVIII; Yıldız, 2008: 271). (...) “Doğru olmayan (müdahale edilmemiş) nüshalar piyasaya çıktığında yazarın ölümünden sonra bazı arkadaşları tarafından şiirin revize edildiği tahmin edilebilir. Ancak bu hipotez, yazmalarda ortaya çıkan tedrici ve tam olmayan metin tashih süreçlerinin sebeplerini açıklamaz.” Fakat yazar, yazma nüshaların kenarlarında görülen “Veledi” kayıtları hakkında bir şey söylememektedir (Nicholson, 1925: I, 12; Yıldız, 2008: 258).

Bediüzzamân Furûzânfer'in “Öncekilerin rivayetleri (ve) *Mesnevî* nin işaretlerine göre Mevlâna ilk 18 beyitten başkasını eliyle yazmamış; *Mesnevî*'yi Çelebi Hüsâmeddin ile diğer dostlar yazmışlar, Mevlâna'nın katında okumuşlar, tashih ettirmişlerdir.” şeklindeki beyânına, Feridun Nâfiz Uzluk, “*Mesnevî*, baştan sona kadar yalnız Çelebi eliyle yazılmış, başka kimse bu şerefli işte ona yardımcı olmamıştır.” diye itiraz etmektedir (Uzluk, 1986: 212-213). Biz Hüsâmeddin Çelebi ve Sultan Veled'in, güvenilir edip ve şairlerden yardım almış olabileceklerini düşünüyüz.

Şimdi Sultan Veled'in *Mesnevî*'nin tanzimi ve redaksiyonuyla ilgisini gösteren diğer bulgular üzerinde duracağız ve örneklerle bunları açıklamaya çalışacağız.

1. Söz konusu tasarrufların en ilginç, *Mesnevî*'nin ilk beytinde yapılan değişikliklerdir. Beyit en eski nüshalarda, genellikle "Bişnev in ney çün şikâyet mi koned/ Ez cudâyihâ hikâyet mi koned" şeklindedir. *Mesnevî* yazmaları üzerine yapılmış önemli bir araştırmaya göre, H.VII-VIII. yüzyıllarda istinsah edilmiş 25 adet *Mesnevî* nüshasının 18'i "Bişnev in ney çün şikâyet mi koned" diye başlamaktadır (Dadak, 2022: 22). Diğerlerinden 3 tanesi "Bişnev ez ney çün şikâyet mi koned"⁴, 2 tanesi "Bişnev ez ney çün hikâyet mi koned", 2 tanesi de "Bişnev in ney çün hikâyet mi koned" şeklinde başlamaktadır.

Sultan Veled tarafından 700/1301 yılında telif edilen *Rebâb-nâme*'nin mukaddimesinde söz konusu beyit, bir vesileyle, o zamanlar için genel kabul gören tarzda, yani "Bişnev in ney" şeklinde değil, "Bişnev ez ney çün şikâyet mi koned/ Ez cudâyihâ hikâyet mi koned" şeklinde yer almaktadır. Selçuklu döneminde istinsah edilmiş *Rebâb-nâme* nüshalarında mezkûr beyit, "Bişnev ez ney çün şikâyet mi koned" şeklindedir (Değirmençay, 1996: 74-79; Ferâmerzî, 1359hş: 38; Gölpinarlı, 1971: 194; *Rebâb-nâme-2125*: 1b; *505*: 1b; *18224*: 3b). Ulaşabildiğimiz kadarıyla, Osmanlı döneminde kopya edilmiş nüshalarda da mısraın çoğunlukla "Bişnev ez ney çün şikâyet mi koned" olduğu (*Rebâb-nâme-43*: 1b; *63*: 1b; *1375*: 1b; *2642*: 107; *2820*: 1b), bazı Osmanlı nüshalarında ise "Bişnev in ney çün şikâyet mi koned" (*Rebâb-nâme-239*: 3b; *240*: 1b) veya "Bişnev ez ney çün hikâyet mi koned" (*Rebâb-nâme-438*: 1b; *1166*: 93b) şeklinde yer aldığı görülmektedir.

Buna göre *Mesnevî*'nin ilk beytinin Sultan Veled tarafından değiştirildiği veya bu ikinci şekle rıza gösterdiği açıkça anlaşılmaktadır. Buna ihtiyaç duyulmasının sebebi, kanaatimizce beytin inşâd esnasında, eski aruza göre nun harfinin taktiden düşürülerek "Bişnev î ney" şeklinde okunması, bunun da dinleyicide az da olsa bir tereddütte yol açması olmalıdır. Ayrıca "Bişnev ez ney" ifadesinde, daha güçlü ve tok bir ses vardır.

Şunu da belirtmemiz uygun olacaktır: Genel olarak *Mesnevî* nüshalarında, birinci beytin "Bişnev in ney çün şikâyet mi koned" veya "Bişnev ez ney çün hikâyet mi koned" şekillerine sıklıkla rastlanmaktadır. *Rebâb-nâme*'deki gibi "Bişnev ez ney çün şikâyet mi koned" şeklinde başlayan nüshalar azınlıktadır. Farsça ve Türkçe diğer eserlerde ve manzûmelerde görülen alıntılarda "Bişnev ez ney çün hikâyet mi koned/ Ez cudâyihâ şikâyet mi koned" şeklinin daha yaygın olduğu kanaatindeyiz. İran nüshalarında ikinci mısra, sıklıkla "Vez cudâyihâ" şeklinde görülmektedir.

Tâhirü'l-Mevlevî (ö.1951) de *Mesnevî Şerhi*'nde, ilk beytin "yazma ve eski nüshalara muvâfık şekli"nin "Bişnev in ney çün şikâyet mi koned" olduğunu, fakat "Bişnev ez ney çün hikâyet mi koned" şeklinde "intişâr ve iştihâr" etmiş bulunduğunu söylemektedir (Tâhirü'l-Mevlevî, 1963: I, 49).

Söz konusu beytin, "şikâyet" ve "hikâyet" kelimelerinin yerleri değiştirilerek bugün yaygın olduğu "Bişnev ez ney çün hikâyet mi koned/ Ez cudâyihâ şikâyet mi koned" şekline

⁴ Mezkûr araştırmaya göre (Dadak, 2022: 22), ilk mısraı "Bişnev ez ney çün şikâyet mi koned" diye başlayan yazmalar: 725 tarihli, 259 nolu DTCF nüshası; VII-VIII.yy.'da istinsah edilmiş 2648 nolu Manisa nüshası; 738 tarihli, 763 nolu Berlin nüshasıdır. Ayrıca 886 tarihli, 2645 nolu Manisa nüshasında da (yp.1b) ilk mısra böyledir.

evrilmesi ve yaygınlık kazanması konusunda şimdilik bir şey söylememiz mümkün değildir. *Mesnevi*'nin ikinci beytinin, ikinci mısraının başındaki “Der nefirem” ibaresi de bilhassa sonraki nüshalarda “Ez nefirem” şeklini almıştır.

2. Bilindiği üzere Nicholson *Mesnevi* metninin edisyon kritiğini yapmaya 1920’lerde karar vermiş, 8 ciltlik çalışmasının ilk cildini 1925 yılında neşretmiştir. Yazar, matbû nüshalar ve ilâve beyitler hakkında şu değerlendirmeyi yapmaktadır:

“Mevlâna’nın *Mesnevi*’si gerek taşbaskı ve gerekse dizgi yoluyla Doğu’da defalarca basılmıştır ve bunların bazıları da kendi türünde iyidir. (...) Fakat bunlardan başka, *Mesnevi*’nin Doğu baskılarında birbirini (tutmayan) ciddi farklılıklar vardır. Nispeten muteber sayılanlar arasında dahi birçok yanlışlıklar ve pek çok ilâve beyitler yer almaktadır. Örneğin Bulak baskısının (1268) birinci ve ikinci defterinde 140 beyit, Tahran baskısında (1307) yaklaşık 800 beyit mevcut olup bunlar, en eski yazma nüshalarda bulunmamaktadır” (Nicholson, 1925: I, 13-18; Yıldız, 2008: 252, 262; Karaismailoğlu, 2012: 36-37).

İranlı edebiyat tarihçisi Zebîhullah Safâ da “*Mesnevi* beyitleri, eski muteber nüshalara göre 26 bin beyitten fazla değildir.” demektedir. Yine onun ifadesine göre özellikle İran ve Hindistan sahasında istinsah edilen nüshalar arasında 26-27 binden, 32 bin beyte kadar uzanan *Mesnevi* nüshaları mevcuttur (Safâ, 1373hş: III, 464-465; Gökmen, 2019: 62; Ceyhan, 2004: 329).

Yapılan çeşitli araştırmalara göre Türkiye’de istinsah edilmiş eski muteber nüshalardaki beyit sayısı, çoğunlukla 25.600 civarındadır; bazı nüshalarda bu rakam 26.000 beyte kadar ulaşmaktadır (Şimşekler, 2022: 105-106). Dolayısıyla Ahmed Eflâkî’nin *Menâkıbü’l-ârifîn*’de ifade ettiği 26.600 rakamı, eski güvenilir nüshalar göz önüne alındığında kabul edilebilir değildir (Vefâyi-Fîrûzbahş, 1393hş: 17; Yazıcı, 1980: II, 628).

Karşılaştırmada kullandığımız kaynaklardan Nicholson neşrinde toplam 25.632; Muvahhid neşrinde 25.699; h.677 tarihli Konya (G) nüshasında 25.613 (Gölpınarlı tercümesinde 25.673); h.695 tarihli, 1311 nolu İstanbul nüshasında 25.655; ve h.723 tarihli, 1177 nolu Konya nüshasında 25.804 beyit bulunmaktadır (Karaismailoğlu, 2012: I, 37-38; Muvahhid, 1371hş: I, 113-114 Muk.; Samur, 2018: 45; Sarıyerlioğlu, 2022: 107).

Verilen bu rakamlar, Nicholson’ın da işaret ettiği üzere, Anadolu’da istinsah edilmiş *Mesnevi* nüshalarının güvenilirliği ve ona ilâve edilmiş beyitlerin miktarı hakkında yeterince fikir vermektedir. Birçok Selçuklu nüshasında metne bağlılık, hatta bazılarında harf be harf aynılık ve sadâkat müşâhede edilmektedir. Kuşkusuz bunda, Mevlevî müstensihlerin önemli rolü vardır; hatta bazılarının “hâfız-ı *Mesnevi*” olduğunu düşünmek bile yersiz değildir.

3. *Mesnevi*’ye yapılmış ilâve beyitler konusunda, bazı nüshaların birinci defterleri üzerine yaptığımız bir araştırmanın sonuçlarını da burada vermek uygun olacaktır. Konumuz açısından Konya Mevlâna Müzesi Kütüphanesi, 1177 no’da kayıtlı, Sultan Veled’in azadlı kölesi Osman b. Abdullah tarafından h.723 yılında istinsah edilmiş olan nüsha, aydınlatıcı bilgiler ihtiva etmektedir. Bu nüsha Yukarıda zikredildiği üzere Veled Çelebi İzbudak tarafından tercüme edilmiş olan *Mesnevi* nüshasıdır.

Yukarıda değinildiği gibi Hüsâmî nüshalardan 200 beyit kadar fazlası bulunan 25.804 beyitlik bu nüsha, önemine binaen Konya Mevlânâ Dergâhı son postnişinlerinden, aynı zamanda dil ve edebiyat âlimi olan Veled Çelebi İzbudak (ö.1953) tarafından Türkçe'ye çevrilmiş; Abdülbâki Gölpinarlı, Maarif Vekâleti'nin isteği üzerine eseri gözden geçirip nispeten sadeleştirerek ona bazı açıklamalar yazmıştır. Kitap, *Mesnevî* adıyla 1942-46 yıllarında 6 cilt halinde neşredilmiştir (Samur, 2018: 5; Şafak, 2019: 397-405; Temizel, 2009: 128).

Tercüme esas olan h.723 tarihli bu nüsha, halen yazma halinde bulunup yayın sahasına çıkmamıştır. Ancak gerek metin gerekse tercümesi üzerine üniversitelerimizde tez çalışmaları yapılmaktadır (Aslan, 2020; Samur, 2018; Sarıyerlioğlu, 2022).

Nicholson, *Mesnevî*'ye ilave edilen beyitleri, başlangıçta imkânları sınırlı olduğu halde maharetle ayıklamış; onları genellikle metne almayarak dipnotlarda göstermişti. İzbudak tercümesi de Nicholson'un metnine göre numaralandırılmış; Nicholson neşrinde bulunmayan ve genellikle dipnotlarda zikredilmiş olan ilâve (eski ve muteber nüshalarda görülmeyen) beyitler, başlarına yıldız işareti konularak ayırt edilmiştir.

Bahis mevzuu olan 1177 nolu *Mesnevî* nüshasının birinci defterinde 4041 beyit vardır; zira İzbudak tercümesinin birinci defterinde yıldız ile işaretlenmiş ilâve beyit sayısı 38'dir. Nicholson neşrinin birinci defterinde 4003 beyit vardır; keza h.677 tarihli G nüshasında da 4003 beyit bulunmaktadır. C, G, H, N nüshaları arasında beyit sayısı bakımından fazla bir fark olmadığı anlaşılmaktadır. Yani bu nüshalar, genel olarak Sultan Veled tarafından ilâve edildiğini düşündüğümüz beyitlerden, büyük ölçüde âzâdedir.

H.X-XI. yüzyılın değerli âlimlerinden İsmail Rusûhî-i Ankaravî'nin ünlü *Mesnevî Şerhi*'nin birinci defterinde ise 4052 beyit bulunmaktadır (Tanyıldız, 2010: 1349). Yani Nicholson'un kurduğu metne göre 49 beyit fazladır. Bunlardan 41'i Bulak basımında, 30'u L nüshasında, 28'i 1177 nolu nüshada, 8'i B nüshasında, 3'ü A nüshasında, 3'ü de G nüshasında mevcuttur; C nüshasında hiçbiri yoktur. (Mezkûr beyitlerden sekizi G, altısı C, ikisi A, ikisi B nüshalarının kenarlarına not edilmiştir.)

Nicholson'un beyânına göre Bulak basımında 4116 ve L nüshasında 4128 beyit mevcuttur. Muvahhid neşrinde 4015 beyit vardır. Aşağıda değinileceği üzere, bazı *Mesnevî* yazmalarında, söz konusu ilâve beyitlerin kenarlarına "Veledî" kaydı düşülmüştür.

Nicholson, h.843 tarihli L nüshasında önemli değişiklikler görüldüğünü, fakat bu yazmanın, "orijinale en yakın olan" C nüshasındaki birçok eski kaydı barındırdığını, yani çok eski bir yazma üzerinden yenileştirme ve ilâvelerin yapıldığını dile getirmektedir.

Kezâ 1268 tarihinde Mısır'da Bulak matbaası tarafından basılan ve *Mesnevî*'nin uydurma 7.cildini de ihtiva eden nüshanın (kısaltması Bul.), muteberlik açısından Ankaravî metnine yakın olduğunu belirtmekte; ancak ondaki ilâve beyitler hakkında, "Beyitlerin çoğu, İde yer alan hatırı sayılır malzmeden eklenmiş, hiç edebî değeri olmayan beyitlerdir." demektedir (Nicholson, 1925: I, 7, 11, 16; Yıldız, 2008: 254, 257, 262).

Bizim de kanaatimiz, Bul. metninin de L gibi eski bir nüshaya dayandığı ve ehil olmayan biri tarafından İdeki ilâve beyitlerin az çok değiştirilerek buraya aktarıldığı yönündedir. Hâsılı 4003 beyitlik birinci deftere ilâve edilen beyit sayısı, arz edilen kaynaklara göre,

birkaç beyitlik ilâvelerden sarf-ı nazar ederseniz 38 ilâ 125 arasında değişmektedir.

4. Nicholson'ın metne katmayıp dipnotlarda gösterdiği ilâve beyitlerden, birinci deftere ait birkaç örnek vermek uygun olacaktır. Burada da yukarıda kısaltma ve künyeleri verilen neşirler ve nüshalar incelemeye alınmış; beyit yerleri aynı şekilde gösterilmiştir. Metinlerin kenarlarına ilâve edilen, ekseriyetle sonradan başka kalem ve yazıyla kaydedilen beyitler, nazar-ı itibare alınmamıştır. Bazı eski nüshalarda az olarak aslı yazıyla kenara yazılmış beyitler görülmektedir. Ancak bunların da -unutulduğu için kenara yazılmış olma ihtimali bulunmakla beraber- ekseriyâ bilinçli olarak kenarda tutulduğu kanaatindeyiz. Aynı durum başlıklar için de geçerlidir.

Birinci defterde yer alan ilâve beyitlerden örnekler:

“Der yâften” başlığında, 184. beyitten sonra:

چونکه سلطان از حکیم آن را شنید   پند او را از دل و از جان گزید

Bu beyit, Bul., K, L, 259, 1177 ve 1311'de asıl metnin içinde yer almaktadır. Yani A, B, C, G, H, N ve 2648 nolu yazmaların metninde yoktur. 13 nüsha arasındaki bu tipik gruplaşma, Hüsâmî ve Veleđî nüshalar hakkında ipucu vermektedir.

b) “Hikâyet-i Merd-i Bakkâl” başlığında, 249. beyitten sonra:

خواجه روزی سوی خاله رفته بود   در دکان طوطی نگهبانی نمود

c) Aynı yerde:

گریه ای بر جست ناگه بر دکان   بهر موشی طوطیک از بهر جان

Bu iki beyit (b ve c), sadece Bul. ve L'nin metninde mevcuttur. A, B (sadece ikinci beyit), H ve K'nin kenarlarına not edilmiştir. Sayın Muvahhid, “hikâyede bir eksiklik hissedilmemesi için” onları kendi hazırladığı metne dahil etmiştir. (Muvahhid, 1371hş: I, 18). Merhum İzbudak da tercümesine esas aldığı 1177 nolu nüshanın metninde bulunmamasına rağmen onları tercümesine katmış, başlarına yıldız işareti koymuş, fakat Farsça beyitlerin metnin kenarına sonradan ilâve edilmiş olduğunu belirtmemiştir (İzbudak, 1991: I, 20; Samur, 2018: 58).

d) “Hikâyet-i Merd-i Bakkâl” başlığında, 306. beyitten sonra:

ای خنک خانی که در عشق مآل   بذل کرد او خان و مان و ملک و مال

Beyit, B, Bul., 259, 1177'de asıl metnin içinde yer almıştır.

e) “Telbîs-i Vezîr” başlığında, 360. beyitten sonra:

چون وزیر آن مکر را بر شه شمرد   از دلش اندیشه را کلی بیرد

Beyit, B, Bul., L, 259, 1177, 1311'de asıl metnin içinde yer almıştır.

f) “Mutâbaat Kerden” başlığında, 387. beyitten sonra:

گر عنایتت بود یا ما مقیم   کی بود بیمنی از آن دزد لنیم

Beyit, Bul., K, L, 259, 1177'de asıl metnin içinde yer almıştır.

g) “Mutâbaat Kerden” başlığında, 397.beyitten sonra:

چونکه نور صیحدم سر بر زند   کرکس زرین گردون پر زند

Beyit, B, Bul., G, K, L, N, 259, 1177, 1311, 2648'de asıl metnin içinde yer almıştır. Eski ve muteber nüshalardan A, C, H'nin metninde yoktur. Beytin erken zamanlarda Hüsâmeddin Çelebi ve Sultan Veled arasındaki mutâbakatla metne dahil edildiğini tahmin ediyoruz.

h) “Fehm Kerden” başlığında, 454. beyitten sonra:

آخر الامر از برای آن مراد   تا دهد چون خاک ایشان را به باد

Sadece B, Bul. ve 1177'de metnin içinde yer almıştır. Beytin, geç zamanlarda metne dahil edildiğini tahmin ediyoruz.

Örnek olarak sunduğumuz bu sekiz ilâve beytin a, d, f, h şıkları için birkaç *Mesnevî* yazmasında “Veledî” kaydını gördüğümüzü; b, c, e şıkları için yeterli “Veledî” kaydı bulamadığımızı; g şıkkı için herhangi bir kayda rastlamadığımızı belirtmeliyiz.

İncelemeye alınan 13 nüshadaki durum ve asıl metinlerde yer alan beyit sayıları şöyledir: A:0, C:0, H:0, G:1, N:1, 2648:1, K:3, 1311:3, B:4, L:5, 259:5, 1177:6, Bul.:8. Görüldüğü üzere ilk 6 nüsha ile sonraki 7 nüsha, farklı sayılarla olsa gruplaşmaktadır. Yani ilave beyitler, Hüsâmî nüshalarda, hiç yer almazken veya nâdiren yer alırken, Veledî nüshalarda fazlaca bulunmaktadır. Bu ikinci gruptaki sayıların değişkenliği, kanaatimizce metne beyit eklemenin, tedricen yapıldığını göstermektedir. Nicholson da üzerinde çalıştığı nüshaların, nüsha farkları sebebiyle A, C, H, N (eski) ve G, D, B, K, P (yeni) şeklinde gruplaştıklarını söylemektedir (Nicholson, 1929: III, XV-XXI; Yıldız, 2008: 269-273).

Bu münasebetle bir ipucu olması açısından şunu da zikretmek uygun olacaktır: H.677 tarihli G nüshasının “Hakîr u Bî-hasm Diden” başlığında, kenara sonradan şu iki beyit ilâve edilmiş ve altlarına, “Nüsha-i Veledî” kaydı düşülmüştür: (*Mesnevî*-51: 36a).

می دویدند از پی اشتر چو سگ   چون شنیدند این از او جمله به تک

همچو روح پاک کو از ننگ تن   می گریزد جانب رب المنن

İzbudak çevirisi şöyledir: “Bu sözü duyunca hepsi birden köpek gibi onun ardından seğırtmeğe başladılar. Temiz ruh gibi ten aybından, nimet ve ihsan sahibi Tanrı'ya kaçıp gitmekteydi” (İzbudak, 1991: I, 203).

G nüshasını tercüme eden A. Gölpınarlı, onları çeviri metnine almış, dipnotta beyitlerin yazmada “Nüsha-i Veledî” kaydıyla kenarda olduğunu belirtmiş ve “Anlaşıyor ki Sultan Veled'in yazdığı nüshayla da karşılaştırılmıştır” yorumunda bulunmuştur (Gölpınarlı, 1989: I, 450, 2539, 2541. beyitler). Aynı beyitler, söz konusu nüshanın diğer mütercimi A.Karaismailoğlu tarafından çeviri metnine katılmamış, beyitlerin tercümeleri dipnotlarda verilmiş ve söz konusu kayıtlar da dipnotta belirtilmiştir (Karaismailoğlu, 2012: I, 174, 2528 ve 2530. beyitlerden sonra.)

Bu vesileyle biz de bu konudaki kanaatimizi şöyle ifade edebiliriz: *Mesnevî* yazmalarında, metin kenarlarındaki ibareler, yukarıda değindiğimiz gibi genellikle sonradan, başkaları tarafından yazılmıştır. Bir not, aslı yazıyla yazıldığından emin olunmadıkça asıl metne katılamaz. Öyle olsa dahi durum, dipnotta belirtilmelidir.

Nicholson neşrinde, isabetli bir şekilde dipnotlarda yer alan söz konusu beyitlerin ilki L nüshasının metninde (2529.beyitten sonra), ikincisi Bul. nüshasının metninde (2530. beyitten sonra) yer almaktadır. Fakat yazar, sonradan karşılaştırmaya dahil ettiği G, H, K, N nüshalarının kenarlarındaki notları nazar-ı itibare almadığından, bu nüshalardaki durumdan söz etmemiştir (Nicholson, 1925: III, 23, Appendix I; Lâhûti, 1393hş: I, 184). Muhammed Ali Muvahhid ise kendi neşrinde, bu iki beyti dipnotta vererek G nüshasındaki “Nüsha-i Veledi” kayıtlarını zikretmiş, ayrıca 2.beytin K’de ve (695 tarihli, 1311 nolu) M nüshanın kenarında bulunduğunu belirtmiştir (Muvahhid, 1371hş: I, 166, 2538 ve 2539 nolu beyitlerin izahı).

Naklettığımız bu iki beyit, h.723 tarihli yazmanın kenarında da mevcuttur ve muhtemelen G nüshasından nakledilip altlarına “Nüsha-i Veledi” ibaresi konulmuştur. Mütercim Veled İzbudak, çeviri metnine bu iki beyti dahil etmiş ve beyitlerin başlarına yıldız işareti koymakla yetinmiştir (Mesnevî-1177: 33b; İzbudak, 1991: I, 203).

5. Son *Mesnevî* şârihlerinden Ahmed Avni Konuk (ö.1938), Sultan Veled tarafından Mesnevî’ye ilâve edilen beyitler konusunda şu değerli bilgiyi aktarmaktadır:

“*Mesnevî-i Şerif*’de nüsha ihtilâfâtına ve ziyâde olan beyitlere gelince; bunlar hakkında üstâd-ı ekremim Mehmed Es’ad Dede Efendi (kuddise sirruhu) hazretleri, kendi şerhlerinde şu ma’lûmâtı veriyorlar: Huzûr-ı Pîr’de *Mesnevî-i Şerifi* yazanların birisi Hüsâmeddin Çelebi ve Bahâeddin Sultan Veled hazretleriyle, Osman ibn İsâ el-Mevlevî’dir.⁵

Sultan Veled hazretlerinin yazdığı *Mesnevî-i Şerif*’in bir nüshasını 1283 senesi ramazanında Fâtih Câmî’-i şerifinin havlisinde Kürt Mehmed efendinin kitab sergisinde, ikindiden evvel ziyâret ettim. İkinci namazımı müteâkıb *Mesnevî-i Şerif* takririnden sonra tekrar bu nüsha-i mübârekeyi ziyâret etmek üzere gittim. Mehmed efendi: Bundan bir çeyrek sâat evvel biri geldi, hediyesi olan yirmi beş altını verdi ve *Mesnevî-i Şerifi* aldı dedi. Mutedil bir kıt’ada idi ve her sürhun hâmişinde birkaç beyit yazılı ve beyitlerin altında da kırmızı mürekkebe ile ‘Veled’ imzâsı var idi.

Sultan Veled hazretleri *Mesnevî-i Şerifi* istinsâh buyururlar iken, kalb-i şeriflerine o bahse dâir bâ’zı beyitler sünûh eder ve peder-i âlilerine arz ederler imiş ve Hz. Mevlânâ efendimiz dahi *Mesnevî-i Şerif*’in kenarına yazmalarını emir buyururlar imiş. Cenâb-ı Abîd Dede’nin⁶ yazdığı *Mesnevî-i Şerifler*, Osman ibn İsâ el-Mevlevî’nin yazdığı nüshadan istinsâh edildiğini ve mümâileyhin nüshasının târihi 668 olduğunu Ankaravî hazretleri, VI. cildin şerhi nihâyetinde beyân buyurmuşlardır. Bircümle nüsa-h-ı matbûada ebyât-ı

5 Osman ibn İsâ el-Mevlevî hakkında bilgimiz yoktur. Yukarıda bahsi geçen, Sultan Veled’in azatlı kölesi Osman b. Abdullah ile isim benzerliği dikkat çekicidir.

6 Ünlü Mevlevî şairi ve hattatı İbrahim Cevri Dede (ö.1065/1654) gibi *Mesnevî* hattatlığıyla bilinen Ubeyd veya Ubeydullah Dede (X/XVI.yy.) olmalıdır. Bkz. (Gölpınarlı, 1983: 121; Şimşekler, 2022: 95-97).

mülhaka pek çoktur. Bunların arasından Sultan Veled hazretlerinin beyitlerini ayırmak mümkün değildir.”

Konuk, bazı nüsha farklarından bahsettikten sonra konuyla ilgili kanaatini şöyle belirtiyor: “Bu nümunelerden anlaşılır ki, nüshaların birçoğu ‘Böyle de olur; öyle de olur’ diyerek bizzât Hz. Mevlânâ tarafından söylenmiştir. Binâenaleyh ma'nâda itihadları cihetiyle bu nüshalar kıyl ü kale değer bir mâhiyette değildirlir” (Eraydın-Tahrall, 2004: I, 30-32).

Veled Çelebi'nin de konuyla ilgili mütâlaası şöyledir:

“Bi'l-cümle ebyât-ı *Mesnevî*ye adedi, ba'z-ı nüsah-ı kadime evâhirine yazılmışsa da hemen hepsinde az çok tefâvüt görülür. 26 bin küsûr ebyât-ı şerifenin, küsûrunda ekseriyâ tefâvüt vardır. Bu tefâvüt, iki cihetten geliyor: Birincisi taraf-ı Hazret-i Pîr'den mükerreren tashih görmüş nüshalar dahi elde bulunmakla ba'z-ı âşikân, çizilen ebyâtı nüsha olarak hâric yazmışlar ve bi'l-âhere anlar da derûn-i metne idhâl edilmiştir. Nüsha-i Veledîyye'de dahi Sultan Veled Efendimiz, peder-i akdeslerinden bi'l-âhere manzûm olarak telakkî eylediği tashihâtı aynen ve ba'z-ı müşkilât ve mücmelâtın izâhı zımında ahz eylediği beyânâtı nazmen, (...) nüshasına tahrîr buyurmalarıyla o dahi ba'z-ı nâsih tarafından metne karıştırılmıştır. Elimizdeki sahih nüshalarda “ebyât-ı Veledîyye” ile “nüsha” olarak ibkâ edilen ebyât-ı şerîfeye işâret edilmiştir” (Veled Çelebi, 1330: 783).

Veled Çelebi'nin de bu tesbitinin, kanaatimizce örneklerle ortaya konulması gerekir. Ayrıca yukarıda zikrettiğimiz gibi, bizim araştırmalarımıza göre güvenilir Selçuklu yazmalarında 26 bin beyte ulaşan yazma azdır; çoğunluk, 25.600 beyit civarındadır.

Muhammed Ali Muvahhid Bey, Mehmed Esad Dede'nin (ö.1329/1911) az önce naklettiğimiz “Sultan Veled hazretleri *Mesnevî*-i Şerifi istinsâh buyururlar iken, kalb-i şeriflerine o bahse dâir ba'zı beyitler sünûh eder ve peder-i âlilerine arz ederler imiş ve Hz. Mevlânâ efendimiz dahi *Mesnevî*-i Şerif'in kenarına yazmalarını emir buyururlar imiş” beyânından hareketle şu yorumda bulunuyor:

“Buna göre Mevlânâ'nın oğlu Sultan Veled'i belki de (*Mesnevî*'ye) yapılan ilâve beyitlerin ilk müsebbibi ve kaynağı saymak mümkündür. Mevlânâ'nın sağlığından itibaren *Mesnevî*'ye zaman zaman müdahale etmiş ve bilâhare ilâve beyitlerin sayısını artırmış olmalıdır. Sultan Veled'in şairliği vardı. (Demek ki) babası *Mesnevî*'yi yazdırırken kendisi de onu takip ederek aynı üslûpta beyitler söyleyip *Mesnevî* nüshasının kenarlarına not ediyordu. Sonraları resmen hilâfet makamına geçince kendisini babasının (yoluna adayarak) ona benzemeye çalışmış ve Mevlânâ'nın 6 ciltlik *Mesnevî*'sine karşılık o da 3 adet *Mesnevî* kaleme almıştı” (Muvahhid, 1371hş: I, 136 Mukaddime).

6. Ahmed Avni Konuk'un naklettiği malûmatın aynısını, kaynak zikrederek aktaran ve Esad Dede'nin kaynak belirtmediğini vurgulayan A. Gölpinarlı, *Mesnevî ve Şerhi* adlı eserinin mukaddimesinde, aşağıdaki nüshalarda, metin kenarlarında ilâve beyitlerle ilgili olarak “Veled”, “Veledî”, “N(üşa-i) Veled”, “Nüsha-i Veledî” şeklinde, Sultan Veled nüshasına yönelik kayıtlar bulunduğunu belirtiyor. Bunlar, Mevlâna Müzesi Ktp. No. 51 (ist. 677/1278), Konya Yusuf Ağa Ktp., no 5547 (ist. XIII-XIV.yy. ?), Mevlâna Müzesi Ktp. No. 2026 (ist. 956/1549), Bibliotheque National; Ansien Fond Pers; No. 265.

(1086/1675 tarihinde İstanbul'da satın alınmış nüsha)'dır (Gölpınarlı, 1989: I, XX-XXXII).

Bu münasebetle bizim de metnin kenarlarında "Veled", "Veledî" vs. notlar bulunan bazı yazmaların numaralarını vermemiz uygun olacaktır: Konya Mevlâna Müzesi Ktp., yz. no: 1177 (ist.723); aynı Ktp., yz. no: 1113 (ist.773); Süleymaniye Ktp. Hâlet Efendi, yz. no: 171 (ist.774); Ankara Adnan Ötügen İHK, yz.no: 105 (ist.921); Süleymaniye Ktp. Ayasofya, yz.no: 2040 (ist.956); aynı Ktp. Cârullah Ef., yz. no: 1733 (ist.1055); Afyon GAP Ktp. yz.no: 18213 (ist.1062).

Gölpınarlı, aynı yerde şu nüshalarda da "Asl", "Aslı", "Sahih", "N(üşha-i) Hüsâm", "Nüşha-i Asl", "Nüşha-i Evvel", "Nüşha-i Kadim", "Nüşha-i Kadime", "Nüşha-i Nâzım" şeklinde Hüsâmeddin Çelebi nüshasına yönelik kayıtlar bulunduğunu belirtiyor: Mevlâna Müzesi Ktp. No. 1193 (ist.687/1288); Mevlâna Müzesi Ktp. No. 1177 (ist.723/1323); Mevlâna Müzesi Ktp. No. 2023 (ist.XIV-XV.yy.); Konya Yusuf Ağa Ktp., no 5547 (ist. XIII-XIV.yy. ?), Mevlâna Müzesi Ktp. No. 2008 (ist.955/1548). (Gölpınarlı, 1989: I, XVI-XXII). Görülüyor ki bazı nüshalarda hem "Veled", hem "Hüsâm" (asl, kadim, evvel) kayıtları bulunmaktadır.

Yazar, "Bibliothèque National; Ansien Fond Pers; No. 265. 1086/1675'te İstanbul'da satın alınmış" nüshada gördüğü "Veled" ve "Veledî" kayıtları münasebetiyle şunları da söylüyor: "Sanıyoruz ki 'Veled' kaydını ihtivâ eden beyitler, Sultan Veled'in yazdığı nüshadandır ve Mevlânâ'nındır; 'Nüşha-i Veledî' kaydını taşıyanlar da böyle olsa gerek. 'Veledî' kaydını taşıyanlarsa, belki Sultan Veled'indir ve herhangi bir beyti şerh ve izâh mâhiyetindedir. Fakat biz de bu hususta ısrârın mümkün olamayacağı, kesin bir hükme varılamayacağı kanaatindeyiz" (Gölpınarlı, 1989: I, 2932).

Burada şunu ifade etmeliyiz ki Hüsâmeddin Çelebi ile Sultan Veled'in tercihleri, farklı şekillerle ilk dönem nüshalarına kadar uzandığından, kanaatimizce söz konusu notların hangi kanaldan gelen nüshalara ait olduğunu tahmin etmek kolay değildir. Ancak çoğu zaman metinlerdeki kelime ve ibâre değişiklikleri, ilâve beyitler, kenarlardaki "Veledî" kayıtları, Tetimme-i Veledî gibi ipuçlarıyla ve tahminî olarak bir kanaate varmak mümkündür. Bir de *Mesnevî* yazmalarındaki nüsha farklılıkları, okuyucunun merakını celbettığınden, birçok kişi elindeki nüshayı başka nüshalarla karşılaştırma ihtiyacı hissetmiş ve bunları gerek metnin içine gerekse kenarlara not etmiştir.

Bilhassa *Mesnevî* yazmaları hakkında kıymetli bilgiler veren merhum Gölpınarlı'nın, araştırma konumuz hakkında, geniş malûmatı ihtiva eden görüşlerinin, bir bütün olarak ele alınıp incelenmesi gerektiği kanaatindeyiz.

7. Yukarıda değinildiği gibi bazı *Mesnevî* nüshalarının sonunda "Tetimme-i Veledî" başlığı altında aynı vezinde yazılmış 45 beyitlik bir ilâve yer almaktadır. Bu kısımdaki beyitlere göre Sultan Veled, babasına *Mesnevî*'yi neden bitirmeden bıraktığını sormuş, o da nutkunun deve gibi uykuya daldığını, göçme zamanının geldiğini, artık devam etmeyeceğini ifade etmiş; bundan sonrası basiret sahiplerinin anlayışına bıraktığını söylemiştir (İzbudak, 1991: VI, by. 4916'dan sonra).

Nicholson bu bölümle ilgili olarak şu bilgiyi vermektedir:

“(Benim kullandığım) Mesnevî nüshalarından VII-VIII/XIII-XIV. yüzyıla ait olanlar şu beyitle bitmektedir.

در دل من آن سخن زان میمنه است   ز آنکه از دل جانب دل روزنه است

Ancak (768 tarihli) K (Kahire) nüshasının sonunda ‘Mesnevî’nin tamamlanmasına dair Hz. Sultan Veled’in yaptığı ilave’ başlığıyla 45 beyit daha yer almaktadır. Bu kısım Mevlana’nın oğlu Sultan Veled’e ait olup Bulak baskısının sonunda da (VI, 185 vd.) mevcuttur ve şöyle başlamaktadır:

مدتی زین مثنوی چون والددم   شد خمش گفتش وند کای زنده دم

(Nicholson, 1940: VIII, 405; Lâhûtî, 1393hş; VI, 2291).

Veled Çelebi de bir çalışmasında tetimme konusuna değinmektedir:

“Ba’dehû Sultan Veled Hazretleri, Hüsameddin Çelebi’nin nüsha-i musahhasından kemâl-i i’tinâ ile bir nüsha istinsâh eyledi. Hitâmında peder-i akdeslerinden son cild-i Şerîf nihâyetindeki Şehzâdegân hikâyesinin nâ-tamâm bırakılması sûretiyle *Mesnevî-i Şerîf*’in nâkıs ve hâtimesiz olarak terk edilmesi esbâbını suâl eyledi. (...) Bunu da Sultan Veled Hazretleri nazmen kendi yazdığı *Mesnevî-i Şerîf*’in hâtimesine yazdı. El-yevm elimizde ne Hüsameddin Çelebi ne de Sultan Veled Hazretleri’nin nüshaları mevcûd değildir. Fakat bunlardan yazılmış ve bu iki zât-ı şerîfin ders-i şerîflerinde hâzır bulunularak nüsha-i musahhaha-i şerîfelerinden tashih edilmiş gâyet sahih ve mu’tenâ nüshâ-i şerîfe mevcûddur” (Veled Çelebi, 1330: 782-783).

A.Gölpınarlı, Mevlâna Müzesi Ktp.,no:1457’deki h.714 tarihli *Mesnevî* yazmasını tanıtırken şöyle demektedir: “Sonunda Sultan Veled’in ‘Tetimme’si de bulunan bu nüsha (...) *Mesnevî*’nin ve Mevlevîliğin ne kadar çabuk yayıldığı gösterdiği gibi ‘Tetimme-i Velediyiye’nin de hemen kabul edilip tanındığını göstermektedir” (Gölpınarlı, 1989: I, XVII-XVIII).

Biz de belirtmeliyiz ki Nicholson’ın zikrettiği h.768 tarihli K nüshası haricinde h.695 tarihli,1331 nolu; h.723 tarihli 1177 nolu; 725 tarihli 259 nolu; 773 tarihli, 1113 nolu nüshaların sonlarında da söz konusu 45 beyitlik tetimme kısmı aslı yazıyla yazılmıştır ve bu durum, onların “Veledî nüsha” olduklarını teyit etmektedir. Kezâ tetimminin olmadığı nüshalar, kanaatimizce ya Hüsâmî kanaldan gelmektedir veya çok eski yazmalardan kopya edilmiş nüshalar üzerinden iyileştirme ve değişiklikler yapılmıştır.

Bu vesileyle belirtmeliyiz ki A.Gölpınarlı, *Mesnevî ve Şerhi*’nde Mevlâna Müzesi Ktp., no: 2036’da kayıtlı dördüncü defter ile Süleymaniye Ktp. Eyüp Sultan, Hüsrev Paşa, Hz.Hâlid kitapları, no:182 (eski 158)’de kayıtlı altıncı defter’in bizzat Sultan Veled tarafından yazıldığını iddia etmiş ve Tevfik Sübhânî, bu yazmaların tıpkıbasımını yapmıştır. M. Muvahhid Sultan Veled’e nispet edilen yazmaları, 3 defter halinde kendi neşrinde kullanmıştır (Gölpınarlı, 1989: I, VIII-XVI; Muvahhid, 1371hş: I, 82-86 Mukaddime; Sübhânî, 1391hş; Vefâyî-Firûzbahş 1393hş: 23-24).

Hâsılı anlaşılabilir ki Hüsameddin Çelebi tarzına uyan nüshalarda bulunmayan bu kısmın yazılıp eserin sonuna eklenmesi hususunda Sultan Veled kendini mezun addetmiştir.

8. Ömrünün büyük kısmını hattatlıkla ve *Mesnevî*'yi yazmakla geçiren XI/XVII.yüzyılın değerli şair ve sanatkârı İbrahim Cevrî Dede'nin (ö.1065/1654) divanının sonlarında, mesnevî nazım şekliyle 9 beyitlik Farsça bir manzûme vardır⁷. *Mesnevî*'ye ilâve edilmiş beyitleri konu alan bu manzûme, şöyledir:

نیست او از مثنوی فیضمند	هست اندر مثنوی ابیات چند
بعض افلاکی و بعض از دیگران	گفتۀ سلطان ولد بعضی از آن
کرده اند الحاق از رفیع شکی	بهر ایضاح معانی هر یکی
شد به بعضش بی اشارت متسخ	هست اشارتهایش در بعضی نسخ
چونکه بیند ز آن یکی از جاهلی	وقت تطبیق دو نسخه غافل
خط نیکو را کند محکوک و بد	یا کند حک یا خط بطلان کشد
محو گردد می رود آن ضابطه	هم به ما بین دو معنی رابطه
معنیش بنگر به اندیشه بخوان	گر تو بینی اندرین نسخه چنان
لب خمش کن زآنچنان و زین چنین	چون غرض معنیست تو معنی بین

Tercümesi:

“*Mesnevî*'de bazı beyitler vardır ki onlar, *Mesnevî-i Şerîf*'in aslından değildir.

O beyitlerden bazıları Sultan Veled'in sözlere, bazıları Eflâkî'nin, bazıları da başkalarının.

Her biri, (metindeki) manaların izah edilmesi ve şüphelerin giderilmesi için ilâve edilmiştir.

Bazı nüshalarda onlara işaret konulmuş, bazıları ise işaret konulmadan kopya edilmiştir.

(Bu durumu) bilmeyen biri, iki nüshayı karşılaştırırken, onlardan birini gördüğünde,

ya (ibareyi) kazır, yahut üzerine çizerek iptal eder; (böylece) güzelim yazmayı, kazanmış, karalanmış bir hale sokar.

Hem de iki mana arasındaki bağlantı kaybolur; ibarenin daha iyi anlaşılmasını sağlayacak unsurlar yitip gider.

Eğer sen bu nüshada öyle şeyler görürsen, manasına bak; düşünerek oku.

Mademki gaye manadır, öyleyse manaya bak; şöyleydi, böyleydi demekten kaçın.”

Görülüyor ki Cevrî, *Mesnevî*'ye beyit ilâve edenleri “Sultan Veled, Eflâkî ve diğerleri” şeklinde anmakta; bu ilâvelerin, metnin daha iyi anlaşılması için yapıldığını dile getirmektedir. Onun bahsettiği üzere Eflâkî ve “diğerleri”nin *Mesnevî*'ye ne tür ilâveler yaptıkları konusunda şimdilik bir fikrimiz yoktur. Eflâkî'nin *Mesnevî* nüshası için bkz. (Gölpinarlı, 1989: I, XV-XVI). Ancak şu bir gerçektir ki *Mesnevî* gibi çok beğenilen bir eserin, yıllar içerisinde okundukça az çok müdahalelere ve ilâvelere maruz kalması tabiidir.

⁷ Bkz. İbrahim Cevrî, *Divân*, Milli Kütüphane, yz.no: FB 382, yp.126b; Şimşekler, 2021: 102-103.

9. Konya Mevlâna Dergâhı postnişinlerinden, türbedeki kütüphanenin de kurucusu olan Mehmed Said Hemdem Çelebi (öl.1275/1859), anılan kütüphanedeki bir *Mesnevî* yazmasına düştüğü notta şunları söylemektedir: “Ve bu *Mesnevî-i Şerîf*'te ba'zı ziyâde ebyât vardır. Onların ba'zısı, sâir *Mesnevî-i Şerîf*'in mahallinden, münâsebetle dercolunmuştur. Ba'zı ebyât dahi Sultan Veled Efendimiz'indir. Münâsebet ile muharrir idhâl etmiştir. Lâkin ba'zısı dahi vardır ki bu ikisinden dahi hâricdir; ammâ mahalle münâsibdir. Gâffet olunmaya, Hû. M.” (Gölpınarlı, 2003: 69-71, yz. no: 59).

Hemdem Çelebi'nin uyarı notu yazdığı nüsha, *Mesnevî* üzerine şerh ve sözlük çalışmaları bulunan Abdüllatif b. Abdullah el-Abbâsî el-Gucerâtî (öl.1048/1638)'nin tanzim ettiği nüshalardan biridir. Bu şahıs, 80 küsür yazmayı karşılaştırarak kurduğu *Nüşa-i Nâsiha* adlı *Mesnevî* metnine pek çok beyit eklemiştir. Nicholson, onun hakkında “Abdüllatif, şiirdeki tashihlerinin seksenden fazla yazmaya dayandığını ifade etmektedir. Ne yazık ki kaynaklarının çok oluşu, sadece metnin bozulmasını artırmıştır.” demektedir (Nicholson, 1925: I, 17-18; Yıldız, 2008: 262-263). Hemdem Çelebi gibi Mevlevîlik tarihinde önemli yeri olan, âlim ve ârif bir zatın verdiği bu bilgi kıymetlidir.

Sonuç olarak, büyük mutasavvıf Mevlâna Celâleddîn-i Rûmî'nin (ö.672/1273) *Mesnevî'si* Fars Dili, Edebiyatı ve Türk kültürü açısından çok önemli bir eserdir. O, İslâm tasavvufunu en güzel şekilde anlatan eserlerden biridir. Bu değerli kitabın, uzun bir telif serüveni vardır. Fakat *Mesnevî* nin yazılış süreciyle ilgili hemen yegâne kaynak olan ve Mevlâna'nın vefatından 80 yıl sonra kaleme alınan *Menâkıbül-ârifin*'deki geniş sayılabilecek bilgiler, konuyu aydınlatmaya yetmemektedir. Fakat araştırmacılar, bu konudaki düşüncelerini, genellikle adı geçen kaynaktaki bilgiler doğrultusunda geliştirmişlerdir.

Yaygın olarak bilinenler şöyle özetlenebilir: *Mesnevî*, Mevlâna'nın sadâkatli dervîşi ve ilk halîfesi Hüsâmeddin Çelebi'nin (ö.683/1284) ricası üzerine, müridlere yol göstermek amacıyla kaleme alınmıştır. Hayatının son döneminde pek de düzenli olmayan bir tarzda Mevlâna söylemiş, Hüsâmeddin Çelebi yazıya geçirmiş; sonra tashihleri yapılmış ve kendisine defalarca okunarak onayı alınmıştır. Hayatındaki en büyük değişime vesile olan Şems-i Tebrîzî'nin (ö.645/1247) kayboluşundan sonra, içinde bulunduğu ilâhî aşk ve vecd hali devam eden Mevlâna, parçalar halinde söylediği beyitlerin tertip ve tashih işini de Hüsâmeddin Çelebi'ye bırakmış ve kanaatimizce bu konuyla yakından ilgilenememiştir. Altı ciltlik eserde, eski ve muteber nüshalara göre 25.600 civarında beyit vardır.

Halbuki çeşitli kaynaklardaki bulgular, *Mesnevî* nin tanzîmi ve redaksiyonu konusunda Sultan Veled'in (ö.712/1312) de müdahalesi ve önemli rolü olduğuna işaret etmektedir. Bu çalışmada *Mesnevî* nin Selçuklu dönemine ait kıymetli yazmaları, bu bilgi ve bulgular ışığında değerlendirilmeye alınmış ve her iki kanaldan (Hüsâmî ve Veledî) gelen nüshalar ayırt edilmeye çalışılmıştır. *Mesnevî* nin yazım süreci ve şekli, nüsha farklılıkları, ilâve beyitler, Hüsâmî-Veledî kayıtları gibi konular incelendiğinde Sultan Veled'in, eserin tanzimindeki rolü daha fazla aydınlanmaktadır.

Mezkûr yazmalarda bizim gördüğümüz en dikkat çekici yön vezin, kafiye, dil ve fesâhat açısından *Mesnevî* metni üzerinde (başlıklarda ve beyitlerde) yapılan sürekli iyileştirme çabalarıdır. Bu çabalar, *Mesnevî* nin gerek söylenişindeki gerekse yazımındaki güçlükleri

ve eksiklikleri göstermektedir. İlk dönem nüshalarında, kompozisyon değişiklikleri de görülmektedir. Onun için her iki kanaldan gelen yazmalarda pek çok nüsha farkı vardır. Dahası birçok okur, elindeki nüshayı, diğer gruptan bir nüshayla karşılaştırıp farklılıkları metnin kenarlarına kaydedince, durum daha da karmaşık bir hal almıştır.

Yıllar ilerledikçe bu çok okunan metne, benzerlerinde olduğu gibi az çok müdahaleler artmıştır. İran ve Hindistan'da *Mesnevî*'ye müdahale, metni değiştirme ve beyit ilâve etme, ileri boyutlara ulaşmış; beyit sayısı 30 binlere varan nüshalar görülmüştür. Ancak Mevlevîliğin çok disiplinli bir tarikat olması, *Mesnevî* nüshalarının bilhassa tarikat mensuplarınca büyük bir dikkat ve sadâkatle kopya edilmiş bulunması, bu husustaki karmaşanın büyümesini, en azından ülkemizde önlemiştir. Bu takdire şayan olayda, kanaatimizce *Mesnevî*'ye hâriçten beyit katmama konusunda çok dikkatli olan Hüsâmeddin Çelebi'nin davranışı önemli rol oynamıştır.

Bize göre Mevlevîler arasındaki bütün bu çabaların, iyileştirme ve değişikliklerin odağındaki asıl isim, Sultan Veled'dir. Elbette Hüsâmeddin Çelebi, *Mesnevî*'nin yazılmasına vesîle olmuş, uzun yıllar bu değerli eserin ortaya çıkması için büyük çaba göstermiş ve Mevlâna'nın takdîrini ve sevgisini kazanmış biridir.

Ancak babasının terbiyesi altında yetişen Sultan Veled de hayatının her döneminde onun yanında olmuş; kendisine ve yüksek fikirlerine gönülden inanmış, meclislerinde bulunup bütün sözlerini ve şiirlerini kaydetmiş veya kaydettirmiş; bilhassa *Mesnevî*'deki fikirler ve konularla ilgili yorumları bizzat babasının ağzından dinlemiş; kendisi de onun yolundan giderek divan tertip edip *Mesnevî*'ler yazmış ve bu konuları orada tekrar işlemiştir. Hâsılı o, ilmi ve geniş malûmatı yanında, şairliği de olan yetkin bir kişidir.

Söz konusu değişikliklerin gösterdiğine göre Hüsâmeddin Çelebi ile Sultan Veled'in tercihleri, az çok farklılık arz etmektedir. Hüsâmeddin Çelebi, metnin orijinaline sadık kalma ve edebî yönden pürüzlere fazla müdahale etmeme, kezâ başlıkları kısa ve sâde bir Farsça ile yazma yolunu tercih ederken Sultan Veled, söz konusu aksaklıkları olabildiğince giderme, daha edebî bir kompozisyon oluşturma ve bu amaç doğrultusunda metne daha fazla müdahale etme eğilimindedir (Şafak, 2018: 358-359).

Sultan Veled, büyük ölçüde mesâisini *Mesnevî*'de dile getirilen büyük hakikatleri, en güzel şekilde insanlara ulaştırmaya hasretmiş ve bütün çalışmalarını bu esas üzerine bina etmişti. Onun gibi büyüklerine karşı son derece saygılı, mütevâzı ama kararlı ve idealist birisinin, *Mesnevî*'nin yazımına kayıtsız kalması düşünülemezdi. Uzun hilâfet döneminde o, Mevlevîliği sistemleştiren bir kişi olarak tanınmıştır. Bu sebeple tarikatı yaşatmak için çok çaba sarfetmiş, devlet erkânıyla ve önemli kişilerle iyi ilişkiler kurmuştur (Değirmençay, 2009: 521; Küçük, 2007: 434).

O yüzden kanaatimizce *Mesnevî* yazılmaya başladığı andan itibaren, metnin kompozisyonu ve eksik kalan kısımların ikmâli konusunda o, Çelebi Hüsâmeddin hayattayken, kendisinin en büyük yardımcısı olmuş; Çelebi'nin 683/1284'te vefatından sonra bu görevi, bütün dikkati ve arzusuyla ama kendi hedefi ve düşünceleri doğrultusunda sürdürmüştür. O çerçevede Sultan Veled'in kendi anlayışına göre *Mesnevî*'ye zarûreten ilâve ettiği beyit sayısının fazla olmadığı düşüncesindeyiz.

Hüsameddin Çelebi ve Sultan Veled gibi Mevlevîliğin kurucuları olan, hayatlarını Mevlâna ve *Mesnevî* yoluna adayan, uzun yıllar boyunca bu değerli eseri mütâlaa eden ve insanlara anlatan kıymetli ve yetkin zatların, daha iyi bir metin elde etme çabaları, ancak takdirle karşılanabilir.

Bu hususta Sultan Veled'in belki yarım asrı bulan çabası, *Mesnevî*'deki mısra ve beyitleri vezin ve kafiye açısından kurallara daha uygun hale getirme, daha akıcı ve kolay anlaşılır ve tabir caizse daha yüksek vizyonda bir metin elde etme yönünde olmuştur. Söz konusu değişiklikler sebebiyle, *Mesnevî*'nin bazı beyitlerinde, şairin düşüncesindeki incelikler belki bir miktar kaybolmuş olsa da bu tasarruflarıyla Sultan Veled, kanaatimizce *Mesnevî*'nin daha çok okunan, istifade edilen ve benimsenen bir kitap olmasına hizmet etmiştir.

Kaynakça

- 0259=*Mesnevî* (259). Mevlâna Celâleddîn-i Rûmî, *Mesnevî*, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Ktp., Mustafa Con A, yz.no: 259. (İstinsah tarihi: H.725.)
- 1177=*Mesnevî* (1177). Mevlâna Celâleddîn-i Rûmî, *Mesnevî*, Konya Mevlâna Müzesi Müzelik Eserler, yz.no:1177. (İstinsah tarihi: H.723.)
- 1311=*Mesnevî* (1311). Mevlâna Celâleddîn-i Rûmî, *Mesnevî*, Süleymaniye Ktp. Murad Molla, yz.no: 1311. (İstinsah tarihi: H.695.)
- 2648= Mesnevî (2648). Mevlâna Celâleddîn-i Rûmî, *Mesnevî*, Manisa İl Halk Ktp., yz.no: 2648. (İstinsah tarihi: H.VII-VIII.yy.)
- A=*Mesnevî* (5602). Mevlâna Celâleddîn-i Rûmî, *Mesnevî*, British Museum, Or.5602. (H.718 tarihli, Nicholson neşrinde A.)
- Ankararvî, İ. R. (1251). *Mesnevî-i Şerîf Şerhi (Fâtihü'l-Ebyât)*, I-III, Mısır. Bulak Matbaası.
- Aslan, G. (2020). *Veled Çelebi İzbudak'ın Mesnevî Tercümesinin Yeni Yazıya Aktarımı (5.Cilt, 1-4.Defterler)*, Selçuk Ün. Mevlâna Araştırmaları Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya.
- Ateş, A. (1968). *İstanbul Kütüphanelerinde Farsça Manzum Eserler I*, İstanbul, Milli Eğitim Basımevi.
- B=*Mesnevî* (35). Mevlâna Celâleddîn-i Rûmî, *Mesnevî*, Munich Aumer, nu.35. (H.744 tarihli, Nicholson neşrinde B.)
- Bedüzzamân Furûzanfer, *Mevlâna Celâleddîn*, trc.Feridun Nafiz Uzluk, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1986.
- Bul.=*Mesnevî* (1268). Mevlâna Celâleddîn-i Rûmî, *Mesnevî-i Ma'nevî*, I-III, Bulak (Matbaası), Mısır, h.1268. (Nicholson neşrinde Bul.)
- C=*Mesnevî* (6438). Mevlâna Celâleddîn-i Rûmî, *Mesnevî*, British Museum, Or.6438. (H.VII-VIII.yy., Nicholson neşrinde C.)
- Cevri İbrâhîm Dede, *Divân*, Milli Kütüphane, yz.no: FB 382.
- Ceyhan, S. (2004). "Mesnevî", *DİA*, C.XXIX, s.325-334.
- Dadak, M. U. (2021). "Mesnevî Neşirleri ve Araştırmacıların Mesnevî Yazma Nüshaları Hakkındaki Tespitleri", *Mevlânâ Araştırmaları* 7, Ankara, s.205-220. Akçağ Yay.
- Dadak, M. U. (2022). *XIII-XIV. Yüzyıl Mesnevî Yazma Nüshaları ve Manisa İl Halk Kütüphanesi 2648 Numaralı Mesnevî Nüshası*, KKÜ-Ank.ÜN.SBE Ortak Doktora Programı, Yayınlanmamış doktora tezi, Kırkkale.
- Dâkânî, P. A. (1385hş.). Mevlâna Celâleddîn-i Rûmî, *Mesnevî-yi Ma'nevî (Ber Esâs-i Nüsha-i Asl-i Konya ve Mukâbele Bâ Nushabâ-yi Tevfik Subhânî)*, nşr.Pervîz Abbâsî-i Dâkânî, Tahran.
- Değirmençay, V. (1996). *Sultan Veled ve Rebâb-nâme*, Atatürk Üniversitesi SBE, Basılmamış Doktora Tezi, Erzurum.
- Değirmençay, V. (2009). "Sultan Veled", *DİA*, C.XXXVII (2007), s.521-522.
- Değirmençay, V. (2016). *Sultan Veled, Sultan Veled Divanı*, trc.Veyis Değirmençay, İstanbul. Demavend Yay.
- DİA= Türkiye Dîyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, I-XLVI, İstanbul, 1988-2016.

- Duru, M. C. (1952). *Tarihi Simâlerden Mevlevî*, İstanbul. Kader Basımevi.
- Eraydın, S. & Tahralı, M. (2004). Ahmed Avni Konuk, *Mesnevi-i Şerif Şerhi I*, nşr. Selçuk Eraydın-Mustafa Tahralı, İstanbul. Gelenek Yay.
- Ferâmerzî, A. S. G. (1359hş.). Sultan Veled, *Rebâb-nâme*, nşr.Ali Sultânî Gird Ferâmerzî, Tahran. Dânişgâh-î Tahrân ve Dânişgâh-î McGill.
- G=*Mesnevi (51)*. Mevlâna Celâleddin-i Rûmî, *Mesnevi*, Konya Mevlâna Müzesi, no:51. (H.677 tarihli, Nicholson neşrinde G; Muvahhid neşrinde Elif.)
- Gökmen, G. (2019). Zebihullah Safâ, “Celâleddin Muhammed-i Belhî” *Tarih-i Edebiyyât Der İrân*, trc. Gökhan Gökmen, *Mevlâna Araştırmaları 6*, Ankara, s.51-68, Akçağ Yay.
- Gölpınarlı, A. (1967-1994). *Mevlânâ Müzesi Yazmaları Kataloğu*, I-IV, Ankara. Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Gölpınarlı, A. (1983). *Mevlânâ'dan Sonra Mevlevîlik*, 2.bs., İstanbul. İnkılâp ve Aka Yay.
- Gölpınarlı, A. (1985). Mevlâna *Celâleddin*, 4.bs., İstanbul. İnkılâp Kitabevi.
- Gölpınarlı, A. (1989). *Mesnevi ve Şerhi*, I-VI, Ankara. Kültür Bakanlığı Yay.
- Gölpınarlı, A. (2003). *Mevlânâ Müzesi Müzelik Yazma Kitaplar Kataloğu*, Ankara. Türk Tarih Kurumu Yay.
- H=*Mesnevi (1193)*. Mevlâna Celâleddin-i Rûmî, *Mesnevi*, Konya Mevlâna Müzesi Müzelik Eserler, yz.no:1193. (H.687 tarihli, Nicholson neşrinde H; Muvahhid neşrinde Kaf-vav.)
- İzbudak, V. (1991). Mevlâna Celâleddin-i Rûmî, *Mesnevi*, I-VI, trc. Veled İzbudak, Gözden geçiren: Abdülbaki Gölpınarlı, İstanbul, Milli Eğitim Bakanlığı Yay.
- K=*Mesnevi (9166)*. Mevlâna Celâleddin-i Rûmî, *Mesnevi*, Kahire Hidiv Ktp., yz.no: 9166. (H.768 tarihli, Nicholson neşrinde K.; Muvahhid neşrinde Kaf-elif.)
- Karaismailoğlu, A. (2012). Mevlâna Celâleddin-i Rûmî, *Mesnevi*, I-III, trc. Adnan Karaismailoğlu, Konya. Konya Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Yay.
- Karaismailoğlu, A. & Cosguner, F. (2013). Mevlâna *Bibliyografyası*, Konya. Konya Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü.
- Karaismailoğlu, A. & Örs, D. (2022). Mevlâna Celâleddin-i Rûmî, *Mesnevi-i Ma'nevî*, I-VI, nşr. Adnan Karaismailoğlu-Derya Örs, 2.bs., Konya. Konya Büyükşehir Belediyesi Yay.
- Kırlangıç, H.-Örs, D. (2015). Mevlâna Celâleddin-i Rûmî, *Mesnevi-i Ma'nevî*, I-II, Süleymaniye Ktp., Hâlet Efendi, yz.no: 171. (İstinsah tarihi: H.774.) Tıpkıbasım ve trc.: Hicabi Kırlangıç-Derya Örs, İstanbul. Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yay.
- Köprülü, F. (1981). *Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar*, 4.bs., Ankara. Diyanet İşleri Başkanlığı Yay.
- Küçük, H. (2007). “Sultan Veled ve Maârif Adlı Eseri”, *Tasavvuf İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi*, Sayı: 19, s. 427-451.
- L=Mevlâna Celâleddin-i Rûmî, *Mesnevi*, Nicholson Şahsî Ktp., Numarasız. (H.843 tarihli, Nicholson neşrinde L.)
- Lâhûtî, H. (1383hş.). Reynold A. Nicholson, *Mesnevi-i Ma'nevî*, I-IV, trc.ve tahkik: Hasen-i Lâhûtî, Tahran. Neşr-i Katre.
- Lâhûtî, H. (1393hş.). Reynold A. Nicholson, *Şerh-i Mesnevi-i Ma'nevî-i Mevlevî*, I-VI, trc. Hasen-i Lâhûtî, 5.bs., Tahran. İntişârât-î ‘İlmî u Ferhengî.
- Mesnevi (105)*=Mevlâna Celâleddin-i Rûmî, *Mesnevi*, Ankara Adnan Ötügen Ktp., yz.no: 105. (İstinsah tarihi: H.921.)
- Mesnevi (171)*=Bkz.Kırlangıç, H.-Örs, D. (2015).
- Mesnevi (265)*=Mevlâna Celâleddin-i Rûmî, *Mesnevi*, Bibliotheque National; Ansien Fond Pers; No. 265. (1086/1675 tarihinde İstanbul'da satın alınmış nüsha.)
- Mesnevi (351)*=Mevlâna Celâleddin-i Rûmî, *Mesnevi*, Çankırı İl Halk Ktp, yz.no: 351. (İstinsah tarihi: H.733.)
- Mesnevi (763)*=Mevlâna Celâleddin-i Rûmî, *Mesnevi*, Berlin Königlichen Bibliothek, yz.no: 763. (İstinsah tarihi: H.738.)
- Mesnevi (956)*=Mevlâna Celâleddin-i Rûmî, *Mesnevi*, Konya Mevlâna Müzesi Müzelik Eserler, yz.no:2026. (İstinsah tarihi: H.956.)

- Mesnevî (1113)*=Mevlâna Celâleddîn-i Rûmî, *Mesnevî*, Konya Mevlâna Müzesi Müzelik Eserler, yz.no:1113. (İstinsah tarihi: H.773.)
- Mesnevî (1733)*=Mevlâna Celâleddîn-i Rûmî, *Mesnevî*, Süleymaniye Ktp., Cârullah Efendi, yz.no: 1733. (İstinsah tarihi: H.1055.)
- Mesnevî (1967)*=Mevlâna Celâleddîn-i Rûmî, *Mesnevî-i Şerîf, Aslı ve Sadeleştirilmişiyile Manzum Nabîfi Tercümesi*, I-III, İstanbul 1967-1972.)
- Mesnevî (1993)*=Mevlâna Celâleddîn-i Rûmî, *Mesnevî*, (Mevlâna Müzesi, nu.51'deki h.677 Tarihli Yazma Nüshanın Tıpkıbasımı), Ankara. Kültür Bakanlığı Yay.
- Mesnevî (2008)*=Mevlâna Celâleddîn-i Rûmî, *Mesnevî*, Konya Mevlâna Müzesi Ktp., yz.no:2008. (İstinsah tarihi: H.955.)
- Mesnevî (2023)*=Mevlâna Celâleddîn-i Rûmî, *Mesnevî*, Konya Mevlâna Müzesi Ktp., yz.no:2023. (İstinsah tarihi: H.VII-VIII.yy.)
- Mesnevî (2026)*=Mevlâna Celâleddîn-i Rûmî, *Mesnevî*, Konya Mevlâna Müzesi Müzelik Eserler, yz.no:2026. (İstinsah tarihi: H.956.)
- Mesnevî (2040)*=Mevlâna Celâleddîn-i Rûmî, *Mesnevî*, Süleymaniye Ktp., Ayasofya, yz.no: 2040. (İstinsah tarihi: H.956.)
- Mesnevî (2645)*=Mevlâna Celâleddîn-i Rûmî, *Mesnevî*, Manisa İl Halk Ktp, yz.no: 2645. (İstinsah tarihi: H.886.)
- Mesnevî (5547)*=Mevlâna Celâleddîn-i Rûmî, *Mesnevî*, Konya Yusuf Ağa Ktp, yz.no: 5547. (İstinsah tarihi: VII-VIII. yy.?)
- Mesnevî (18213)*=Mevlâna Celâleddîn-i Rûmî, *Mesnevî*, Afyon Gedik Ahmed Paşa Ktp. Yz.no: 18213 (İstinsah tarihi: H.1062).
- Muvahhid, M.A. (1371hş.). Mevlâna Celâleddîn-i Rûmî, *Mesnevî-i Ma'nevî*, I-II, nşr. Muhammed Ali Muvahhid, Tahran. İntişârât-i Hermes.
- Muvahhid, M.A. (1395hş.). "Mukaddime Ber Tashîh-i Cedid-i Mesnevî", *Muâlâât-i Âşyâ-yı Sagîr*, S I, (Bahâr-Tâbistan.), s.11-52.
- N=*Mesnevî (0670)*. Mevlâna Celâleddîn-i Rûmî, *Mesnevî*, Süleymaniye Ktp., Nâfîz Paşa, yz.no: 670. (H.680 tarihli, Nicholson neşrinde N; Muvahhid neşrinde Nun.)
- Nicholson, R.A. (1925-1940). Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî, *The Mashnawi of Jalalu'ddin Rumi*, I-VIII, nşr. trc.ve şerh. Reynold A. Nicholson, London.
- Özmen A. (2019). "Sultan Veled Divanı'nın Yazma ve Matbu Nüshaları", *Mevlânâ Araştırmaları* 6, Ankara, s.69-90.
- Pürcevâdî N. (1371hş.) Mevlâna Celâleddîn-i Rûmî, *Mesnevî*, (Mevlâna Müzesi, nu.51'deki h.677 Tarihli Yazma Nüshanın Tıpkıbasımı), nşr. Nasrullah-i Pürcevâdî, Tahran. Merkez-i Neşr-i Dânişgâhî.
- Rasbaci, R. (2019). Mevlâna Müzesi Nr.1113'ye Kayıtlı Mesnevî Nüshasının 1.Cildi, Selçuk Ün. Mevlâna Araştırmaları Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya.
- Rebâb-nâme (43)*=Sultan Veled, *Rebâb-nâme*, Süleymaniye Ktp. Hâlet Efendi, yz.no: 43.
- Rebâb-nâme (63)*=Sultan Veled, *Rebâb-nâme*, Süleymaniye Ktp. Fethi Sezai Türkmen, yz.no: 63.
- Rebâb-nâme (239)*=Sultan Veled, *Rebâb-nâme*, Süleymaniye Ktp. Hâlet Efendi, yz.no: 239.
- Rebâb-nâme (240)*=Sultan Veled, *Rebâb-nâme*, Süleymaniye Ktp. Hâlet Efendi, yz.no: 240.
- Rebâb-nâme (438)*=Sultan Veled, *Rebâb-nâme*, İstanbul Üniversitesi Ktp., yz.no: 438.
- Rebâb-nâme (505)*=Sultan Veled, *Rebâb-nâme*, Süleymaniye Ktp. Nâfîz Paşa, yz.no: 505. (H.VIII.yy).
- Rebâb-nâme (1166)*=Sultan Veled, *Rebâb-nâme*, Süleymaniye Ktp. Reisülküttâb, yz.no: 1166.
- Rebâb-nâme (1375)*=Sultan Veled, *Rebâb-nâme*, İstanbul Üniversitesi Ktp., yz.no:1375.
- Rebâb-nâme (2125)*=Sultan Veled, *Rebâb-nâme*, Konya Mevlâna Müzesi Ktp. Yz.no: 2125. (İstinsahı h.712'den önce).
- Rebâb-nâme (2642)*=Sultan Veled, *Rebâb-nâme*, Manisa İl Halk Ktp., yz.no: 2642.

- Rebâb-nâme* (2820)=Sultan Veled, *Rebâb-nâme*, Süleymaniye Ktp., Fatih, yz.no: 2820.
- Rebâb-nâme* (18224)=Sultan Veled, *Rebâb-nâme*, Afyon Gedik Ahmed Paşa Ktp., yz.no: 18224. (Selçuklu neshi).
- Sadık, H. M. (1395 hş.). *Sultân Veled Ferzendî Zir-i Sâye-i Peder?*, Tahran. İntişârât-ı Tek-dirahat.
- Safâ, Z. (1373hş). *Târib-i Edebiyyât Der İrân*, C.III, Tahran, 1373hş.
- Samur, M. (2018). Musa Samur, *Mevlânâ Müzesi'ndeki 1177 Numaralı Mesnevi Nüshası ve Veled İzbudak Tercümesi'nin İncelenmesi*, KKÜ SBE, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Kırıkkale, 2018.
- Sarıyerlioğlu, M. S. (2022). *İstanbul Süleymaniye Kütüphanesi Murad Molla Bölümündeki 1311 Numaralı Mesnevi Nüshasının İncelenmesi*, KKÜ SBE, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Kırıkkale.
- Subhâni, H. T. (1373hş.). Mevlâna Celâleddin-i Rûmî, *Mesnevî-yi Ma'nevî (Ez Rîy-i Nüsha-i 677 Hicri)*, nşr. Tevfik Sübhâni, Tahran. Vezâret-i Ferheng ve İrşâd-ı İslâmî Yay.
- Subhâni, H. T. (1391hş.). *Mesnevî-i Ma'nevî Defter-i Çehârum u Şeşum Be Hatt-i Sultan Veled*, nşr. Tevfik H. Sübhâni, Ferhengistân-i Zebân u Edebiyyât-ı Fârsî Yay., Tahran, 1391 hş.
- Surûş, A. (1380 hş.). Mevlâna Celâleddin, *Mesnevî-yi Ma'nevî Ber Esâs-ı Nüsha-i Konya*, nşr. Abdülkerim Surûş, Tahran.
- Şafak, Y. (2003). "Son Mesnevi Şârihlerinden Ahmed Avni Konuk'un Mevlâna'nın Eserleri ve Fikirlerine Dair Bir Mektubu", *İlmi Araştırmalar*, S.15, s.87-96.
- Şafak, Y. (2004). *Hazret-i Mevlâna'nın Eserleri*, Konya. Konya Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Yay.
- Şafak, Y. (2018). "Mesnevî'nin İkinci Defterindeki Üzüm hikâyesi Üzerine Bir metin Kritisini", *IV. Uluslar arası Mevlâna Sempozyumu Bildiriler*, Konya, s.355-370.
- Şafak, Y. (2019). "Mevlâna Müzesi'ndeki H.723 Tarihli Mesnevi Yazmasının Hususiyetleri ve Önemi", *Buharâdan Konya'ya İrfan Mirası ve XIII. Yüzyıl Medeniyet Merkezi Konya II*, Konya, s.397-405.
- Şafak, Y. (2021). "(MCR) Eserleri", *Mevlâna Celâleddin-i Rûmî ve Hak'ka Daveti*, İstanbul, s.84-99. Konya Büyükşehir Belediyesi Yay.
- Şimşekler, N. (2021). Feridun Nâfiz Uzluk, "Mesnevî'nin Yazılışı ve En Doğru, En Eski Yazmaları", nşr. Nuri Şimşekler, *Mevlâna Araştırmaları 7*, s.77-112, Ankara. Akçağ Yay.
- Şimşekler, N. (2022). Feridun Nâfiz Uzluk, "Mevlâna'ya İsnad Edilen Mesnevî'nin Uydurma 7.Cildi Hakkında", nşr. Nuri Şimşekler, *Mevlâna Araştırmaları 8*, Akçağ Yay., Ankara, 2022, s.55-94.
- Tâhirî'l-Mevlevî. (1963) *Şerh-i Mesnevî*, I-XIV, İstanbul. Şamil Yay.
- Tanyıldız, A. (2010). İsmâil Rusûhi-i Ankaravî, *Şerh-i Mesnevî I.Cilt. (Mecmûatü'l-Letâif ve Matmûratü'l-Maârif)*, Erciyes Üniversitesi SBE, Basılmamış Doktora Tezi, Kayseri.
- Temizel, A. (2009). *Mevlâna, Çevresindekiler, Mevlevîlik ve Eserleriyle İlgili Olanak Eski Harfî Türkçe Eserler*, Konya. Selçuk Üniversitesi Yay.
- Uzluk, F. N. (1986). Bediüzzamân Furûzanfer, *Mevlâna Celâleddin*, trc.Feridun Nâfiz Uzluk, İstanbul. Milli Eğitim Basımevi.
- Vefâyî, M. A. & Firûzbağ, P. (1393hş). "Serâyîş ve Kitâbet-i Mesnevî", *Buhânâ*, S.104, Yıl 16, (Behmen, İsfend 1393hş.), s.15-27.
- Veled Çelebi (1330). "Konya Vilâyeti'nin Ahvâl-i Umûmiyye-i Târihiyyesi", (*Konya Salnâmesi*), s.748-825.
- Yazıcı, T. (1976-1980). Ahmed Eflâki, *Menâkibu'l-ârifin*, I-II, nşr. Tahsin Yazıcı, 2.bs., Ankara. Türk Tarih Kurumu Yay.
- Yazıcı, T. (1986). Ahmed Eflâki, *Ariflerin Menkıbeleri*, I-II, trc. Tahsin Yazıcı, İstanbul. Milli Eğitim Bakanlığı Yay.
- Yıldız, E. (2008). Reynold A. Nicholson, "The Mathnawi of Jalalu'ddin Rumi'ye Önsöz", trc. Ekrem Yıldız, *Mevlâna Araştırmaları 2*, Ankara, s.249-279. Akçağ Yay.
- Zerrinkûb, A. (1381hş.). *Sırr-ı Ney Nakd u Şerh-i Tahlîlî ve Tatbîkî-i Mesnevî*, 9.bs., Tahran. İntişârât-ı İlmi.
- Zorlu, C. (2003). Sahih Ahmed Dede, *Mecmûatü'l-Tevârihi'l-Mevleviyye-Mevlevîlerin Tarihi*, nşr. Cem Zorlu, İstanbul. İnsan Yay.